

Vakdidactiek

Maatschappijwetenschappen

Taak Burgerschapseducatie
Academiejaar 2023–2024

Els Yperman en Laura Bockstaele

Prof. dr. T. Valcke & Prof. Dr. T. Decorte

CREATIVE COMMONS

Dit document mag gedeeld worden en er mogen afleidingen van gemaakt worden, maar het mag niet worden aangewend voor commerciële doeleinden.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Beste lezer,

Diversiteit is een woord dat vaak opduikt in discussies over onze samenleving en de verschillen die we tussen mensen ervaren, zowel zichtbaar als onzichtbaar. In dit lespakket willen we echter verder gaan dan alleen het erkennen van deze verschillen. We willen de nadruk leggen op wat ons verbindt, zonder de unieke aspecten van ieder individu te ontkennen. Daarom spreken we over 'inclusieve diversiteit'. Dit concept omarmt de verscheidenheid aan ervaringen en achtergronden, terwijl het ook de gemeenschappelijke menselijkheid erkent die ons allen verbindt.

Inclusieve diversiteit betekent dat iedereen de ruimte krijgt om zichzelf te zijn en zich geaccepteerd te voelen, ongeacht culturele achtergrond, gender of andere verschillen. Het is een benadering die zowel de erkenning van verschillen als de viering van gelijkenissen omvat. Het centrale thema van dit lespakket is dan ook: mogen zijn wie je bent, binnen een context van wederzijds respect en gelijkwaardigheid.

Bij de uitwerking van dit lespakket hebben we ons voornamelijk gericht op culturele diversiteit en genderdiversiteit, omdat deze thema's zeer relevant en herkenbaar zijn voor de leerlingen van de derde graad dubbele finaliteit. In Vlaanderen heeft 26% van de bevolking een buitenlandse herkomst, waarvan 4 op de 10 afkomstig zijn uit een EU-lidstaat. Deze diversiteit is ook terug te zien in veel van onze scholen. Daarnaast is de adolescentie een cruciale periode waarin jongeren hun identiteit en genderrol ontwikkelen. Door middel van dit lespakket willen we leerlingen ondersteunen bij het verkennen en begrijpen van zowel hun eigen identiteit als die van anderen.

Zoals onderzoeker Van Alstein benadrukt, is het essentieel om een gelijke status tussen verschillende groepen te bevorderen en positieve contacten te stimuleren. Het beschikken over strategieën om conflict en polarisatie te vermijden is daarbij van groot belang. In plaats van groepen tegenover elkaar te plaatsen, willen we leerlingen aanmoedigen om op een positieve en gelijkwaardige manier naar elkaar te kijken en met elkaar om te gaan.

Dit lespakket bevat verschillende cases en voorbeelden die specifiek gericht zijn op culturele diversiteit en genderdiversiteit. We bieden leerkrachten echter ook de flexibiliteit om andere aspecten van diversiteit te integreren, afhankelijk van de behoeften en context van hun leerlingen. Het doel is om een inclusieve leeromgeving te creëren waar iedereen zich welkom en gerespecteerd voelt.

We hopen dat dit lespakket een waardevol hulpmiddel zal zijn bij het bevorderen van inclusieve diversiteit binnen het onderwijs. Door aandacht te besteden aan zowel de verschillen als de overeenkomsten tussen mensen, streven we naar een samenleving waarin iedereen zich geaccepteerd voelt en in staat is om volledig deel te nemen.

Laura Bockstaele & Els Yperman

INHOUDSOPGAVE

CREATIVE COMMONS	2
VOORWOORD	3
LERARENBUDEL	5
LEERLINGENBUDEL	29
REFLECTIERAPPORT	39
BIJLAGEN	41
BIBLIOGRAFIE	101

Inleiding

Beste leerkracht,

In deze bundel vind je de nodige informatie om je voor te bereiden op de workshop 'Inclusieve diversiteit'.

Deze workshop duurt 100 minuten en is bedoeld voor leerlingen van de **3de graad dubbele finaliteit**.

Er is geen voorkennis vereist om deze workshop te geven of te volgen.

Het woord 'diversiteit' verwijst naar de verschillen die we tussen mensen ervaren, zowel de zichtbare als onzichtbare. Wij willen echter ook focussen op de gelijkenissen, evenwel zonder het verschil te ontkennen of onder de mat te schuiven. Vandaar dat we het hebben over '**inclusieve diversiteit**'. Hierbij beschouwen we de verschillen als een gegeven, die we omarmen. Tegelijkertijd zijn we ook allemaal verbonden en gelijkwaardig. Mogen zijn wie je bent, staat centraal.

In de cases en voorbeelden die in deze workshop zijn opgenomen, gaat het hoofdzakelijk over **culturele diversiteit en gender**.

Naast een beschrijving van het verloop van de workshop, kun je in deze bundel ook het volgende terugvinden:

- Suggesties van hoe je als leerkracht kan **differentiëren**. Deze differentiatie kan onder meer noodzakelijk zijn omdat het thema voor bepaalde leerlingen erg persoonlijk en gevoelig kan zijn. Door hier oog voor te hebben en de nodige aanpassingen door te voeren, kan een veilig klasklimaat voor alle leerlingen gegarandeerd worden. Daarnaast kan het ook zijn dat er meer tijd beschikbaar is of het lestempo hoger ligt. Bekijk dan zeker de extra methodieken die we aanreiken doorheen de bundel.
- Het onderwerp 'diversiteit' is erg omvangrijk. We hebben dan ook scherpe keuzes gemaakt bij het ontwikkelen van deze workshop. Deze bundel bevat echter heel wat **linken naar extra materiaal** en achtergrondinformatie, die je als leerkracht op weg helpen om bepaalde aspecten verder uit te diepen en/of aan te snijden.

We wensen jou en jouw leerlingen een boeiende workshop!

Doelstellingen en link met de leerplannen

Deze workshop wil leerlingen van de 3de graad dubbele finaliteit meer leren over 'inclusieve diversiteit'.

De workshop focust op de volgende **doelstellingen**:

- De leerlingen hebben kennis van onze diverse samenleving. De leerlingen zijn zich bewust van de verschillen maar eveneens van de gelijkenissen tussen iedereen.
- De leerlingen kunnen reflecteren over onze diverse samenleving en hoe hiermee om te gaan, zowel op individueel als maatschappelijk niveau.
- De leerlingen hanteren strategieën om onder meer met stereotyperingen en vooroordelen om te gaan.

We formuleren volgende specifieke **lesdoelen**:

- Leerlingen kunnen uitleggen waarom en hoe mensen anderen automatisch in categorieën indelen ('sociale categorisatie').
- Leerlingen kunnen de begrippen 'stereotypen' en 'vooroordelen' definiëren.
- Leerlingen kunnen stereotypen en vooroordelen herkennen in verschillende situaties.
- Leerlingen analyseren hun eigen denkbeelden en vooroordelen.
- Leerlingen kunnen diversiteit begrijpen en definiëren.
- Leerlingen kunnen relevante terminologie begrijpen en toepassen bij het bespreken van diversiteit.
- Leerlingen kunnen de huidige inclusiviteit van hun schoolomgeving identificeren en evalueren.
- Leerlingen kunnen diverse aspecten van inclusiviteit analyseren en reflecteren op verbeterpunten.
- Leerlingen reflecteren over wat ze geleerd hebben in deze workshop.

Deze doelstellingen vinden aansluiting bij de volgende **leerplandoelstellingen**:

GO! - Leerplan Derde graad secundair onderwijs Basisvorming dubbele finaliteit (2024/3DA/BAS)

- BV3_05.01 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
- BV3_07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.
- BV3_07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
- BV3_07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

KoV - Gemeenschappelijk funderend leerplan 2de en 3de graad D-, D/A en A finaliteit, II-III-GFL-ddaa (D/2023/13.758)

- LPD 4 De leerlingen gaan in dialoog over het relationele, dynamische en meervoudige karakter van identiteit.
- LPD 5 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
- LPD 6 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
- LPD 7 De leerlingen verwoorden hun eigen standpunt over maatschappelijke thema's vanuit aangereikte informatie.

Schema workshop

T	Fase	Doelen	Werkvormen	Materiaal/media
'5	1. Opstart workshop	<p>Leerlingen kennen het thema en verloop van de workshop.</p> <p>Leerlingen kennen de afspraken die bijdragen tot een veilig klasklimaat.</p>	Doceren aan de hand van slides	PowerPoint-presentatie
'15	2. Motivatiefase	<p>Leerlingen zijn gemotiveerd om meer te weten over het thema.</p> <p>Leerlingen kunnen uitleggen waarom en hoe mensen anderen automatisch in categorieën indelen ('sociale categorisatie').</p> <p>Leerlingen kunnen de begrippen 'stereotypen' en 'vooroordelen' definiëren.</p>	<p>Alles wat we delen-oefening</p> <p>Onderwijsleergesprek</p>	PowerPoint-presentatie
'20	3. Probleemstellingsfase	<p>Leerlingen kunnen diversiteit begrijpen en definiëren.</p> <p>Leerlingen kunnen relevante terminologie begrijpen en toepassen bij het bespreken van diversiteit.</p> <p>Leerlingen kunnen culturele en genderdiversiteit identificeren.</p>	<p>Woordenwolk (think – pair – share)</p> <p>Hoger lager stellingenspel</p> <p>Factchecker</p>	Powerpoint-presentatie

		Leerlingen kunnen het belang van diversiteit in de samenleving en hun dagelijks leven uitleggen.		
'30	4. Verdiepingsfase	<p>Leerlingen kunnen stereotypen en vooroordelen herkennen in verschillende situaties.</p> <p>Leerlingen onderzoeken de effecten van stereotypen en vooroordelen op individuen.</p> <p>Leerlingen analyseren hun eigen denkbeelden en vooroordelen.</p>	<p>Groepsopdracht: bespreken filmpjes + uitbeelden</p> <p>Nabespreking</p>	<p>PowerPoint -presentatie Werkblaadje Filmpjes - Lln: laptop + oortjes/koptelefoon</p>
20'	5. Evaluatiefase	<p>Leerlingen kunnen de huidige inclusiviteit van hun schoolomgeving identificeren en evalueren.</p> <p>Leerlingen kunnen diverse aspecten van inclusiviteit analyseren en reflecteren op verbeterpunten</p> <p>Leerlingen kunnen actief participeren in het vormgeven van een inclusieve schoolcultuur.</p> <p>Leerlingen kunnen betrokkenheid bij inclusiviteit vergroten door</p>	<p>Groepswork rond inclusiviteitsaudit</p>	<p>PowerPointpresentatie</p>

		concrete acties te overwegen en voorstellen te doen. Leerlingen kunnen samenwerken aan gemeenschappelijke doelen voor inclusiviteit en diversiteit binnen de school.		
'10	6.Afronding workshop	Leerlingen kunnen beschrijven wat ze geleerd hebben in deze workshop. Leerlingen beoordelen de workshop.	3-2-1 evaluatie Kringoefening	PowerPoint -presentatie Werkblaadje 3-2-1 evaluatie

1. Opstart workshop: Thema, verloop en klasafspraken toegelicht.

Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen kennen het thema en verloop van de workshop. - Leerlingen kennen de afspraken die bijdragen tot een veilig klasklimaat.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPointpresentatie staat klaar.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPointpresentatie (zie bijlage 2). - Indien nodig kunnen de klasafspraken ook op een blad genoteerd worden en uitgehangen worden.
Duur	5 minuten

Verloop

Stap 1: De leerkracht licht kort het thema en verloop van de workshop toe.

Stap 2: De leerkracht deelt en bespreekt de afspraken die gemaakt worden.

Een veilig en respectvol klasklimaat is essentieel. Het is dan ook belangrijk dat de leerkracht een aantal afspraken deelt en vervolgens vraagt of de leerlingen zich hierin kunnen vinden en of er aanvullingen zijn.

De volgende afspraken worden gedeeld (ook in PowerPointpresentatie) en eventueel ook opgehangen in het klaslokaal:

- Luisteren is belangrijk, niet alleen praten (Luisteren)
- Praat over jezelf en over je eigen gevoelens, ervaringen en opvattingen (Ik-vorm)
- Wees actief in het groepsgebeuren (Actief)
- Alles wat gedeeld wordt is vertrouwelijk, je kiest echter zelf wat je wel en niet vertelt (Kies)
- Wanneer jullie elkaar feedback geven, dan is dit constructief en opbouwend (Constructief)
- Ieders mening telt, sta open voor de andere perspectieven van je klasgenoten (Openheid)

Tips voor de leerkracht

- Diversiteit kan een gevoelig onderwerp zijn, dat mogelijk zorgt voor veel emoties en sterke meningen. Vandaar dat we het belang van het maken van goed afspraken bij de start van de workshop, nog eens onderstrepen.
- Daarnaast kan het ook goed zijn om als leerkracht enkele handvaten te hebben voor als het in de klas toch tot een 'toxische polarisatie' komt. Je kan je hierop voorbereiden door [dit stappenplan](#) door te nemen. Wil je hier met je leerlingen rond werken? Dan is er [de Edubox](#) 'Wij-Zij-denken. Leren van mening verschillen.' een aanrader!

2. Motivatiefase: Alles wat we delen – oefening + onderwijsleergesprek

Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen worden gemotiveerd om meer te weten over het thema. - Leerlingen kunnen uitleggen waarom en hoe mensen anderen automatisch in categorieën indelen. - Leerlingen kunnen de begrippen ‘stereotypen’ en ‘vooroordelen’ definiëren.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - Tapen van hokjes in het klaslokaal. <i>Tip:</i> Zorg dat de leerlingen met hun gezicht naar de projectie staan. Dus plaats de ‘hokjes’ met de startpositie achteraan in het lokaal, zodat de leerlingen richting de projectie stappen.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPointpresentatie (zie bijlage 2, slides 4 – 24) - Tape zoals papier/schildertape die ook makkelijk terug te verwijderen is. <i>Tip:</i> Indien de oefening buiten wordt gedaan, dan kan gewerkt worden met krijt.
Duur	15 minuten

De motivatiefase maakt de leerlingen nieuwsgierig naar wat volgt. Dit verhoogt hun betrokkenheid en de bereidheid om actief deel te nemen aan de les. Het toont ook aan dat het onderwerp relevant is.

Verloop

2.1. Alles wat we delen - oefening

Stap 1: De leerkracht geeft uitleg bij de oefening.

Zoals jullie zien zijn er op de grond 3 hokjes getaped: 2 hokjes achteraan in de klas en 1 hokje vooraan. Ik zal jullie zo meteen vragen om in één van beide hokjes achteraan te gaan staan, afhankelijk van je sekse of geslacht: in het hokje links alle jongens, in het hokje rechts alle meisjes. Vervolgens zal ik jullie een aantal vragen stellen. Is de vraag op jou van toepassing, dan mag je in het hokje vooraan komen staan. Het is niet de bedoeling dat je hierover met elkaar begint te discussiëren. Daarna ga je terug naar het hokje van waaruit je startte (dus jongen/meisje)

Merk op: Hier starten we vanuit sekse of geslacht. Dit kan voor bepaalde leerlingen of klassen moeilijk zijn of gevoelig liggen. Er zijn echter heel wat andere mogelijkheden, bijvoorbeeld:

- De kleur van hun ogen. Maak dan als ‘startpositie’ 3 hokjes: bruine ogen – blauwe ogen – groen/grijze ogen.
- Het cijfer 1 of 2: Geeft de leerlingen bij de start een papiertje met het cijfer 1 of 2. Alle leerlingen die het cijfer 1 kregen gaan in het linker hokje staan, diegenen met het cijfer 2 gaan in het rechter hokje staan.

Het is belangrijk, dat de startpositie gaat om iets dat ze niet zelf gekozen hebben.

Stap 2: De leerlingen nemen hun plaats in, in de hokjes ('hun startpositie').

De leerlingen worden gevraagd in één van de twee hokjes te gaan staan: de jongens in het hokje links, de meisjes in het hokje rechts.

Stap 3: De leerkracht stelt de vragen, de leerlingen verplaatsen zich.

Deze vraag wordt ook telkens geprojecteerd.

Bij elke vraag komen de leerlingen naar voren om in het derde hokje te gaan staan, indien de vraag op hen van toepassing is. Merk op: de leerlingen antwoorden dus niet met "Ja" of "Nee" maar gaan naar het hokje.

Vervolgens gaan ze terug naar hun startpositie.

Mogelijke vragen (deze vragen zijn opgenomen in de PowerPointpresentatie):

1. Wie heeft een huisdier?
2. Wie gelooft in een leven na de dood?
3. Wie is al eens verhuisd?
4. Wie heeft een broer of zus?
5. Wie sport minstens 1 x per week (naast de lessen LO op school)?
6. Wie zit in een jeugdbeweging?
7. Wie danst graag?

Merk op: De leerkracht kan beslissen, afhankelijk van hoe veilig het klasklimaat is en/of de beschikbare tijd, om bepaalde vragen niet te stellen (omdat ze bv. te gevoelig zijn) en/of om vragen toe te voegen.

2.2. Onderwijsleergesprek

Stap 1: Nabespreking en introductie van een aantal begrippen d.m.v. onderwijsleergesprek.

- De leerkracht modereert een onderwijsleergesprek. Hieronder geven we een aantal richtvragen, die ook zijn opgenomen in de PowerPointpresentatie.
- De leerlingen antwoorden 'popcorngewijs', dit betekent dat wie wil, een antwoord geeft. Indien geen enkele leerling antwoordt of telkens dezelfde leerling(en), dan duidt de leerkracht zelf een leerling aan.

Richtvragen:

- Vraag 1: In welke 'hokjes' worden mensen vaak gezet? Denk hierbij ook terug aan jullie beginpositie.
- Vraag 2: Op basis waarvan delen we mensen het snelst in?
  - o Antwoord:
    - Sekse, leeftijd en huidskleur zijn de eerste indelingen die we (leren) gebruiken.

- Indelen is op zich een normaal psychologisch gegeven. De wereld is chaos, dus zoeken we manieren om orde te creëren. We doen dit door in te delen of categorieën maken: dieren, fruit, fietsers, enzovoort. Dit doen we ook bij mensen. Dit heet 'sociale categorisatie'. Sociale categorisatie is nodig om de veelheid aan informatie die mensen dagelijks ontvangen efficiënt te verwerken. Zonder categorieën zou de wereld bovendien te complex zijn. Mensen worden dan ook vaak in groepen gecategoriseerd ('in hokjes ingedeeld'), omdat mensen gewoonweg niet de capaciteit hebben om uniek te reageren op elk individu dat hun pad kruist.
- We doen het constant, meestal automatisch en dus onbewust.
- Vraag 3: Hebben jullie het gevoel dat jullie in het 'echte leven' ook soms in hokjes worden geduwd? Kan iemand een voorbeeld geven?
- Vraag 4: Wat kan hiervan het gevolg zijn?
  - Antwoord:
    - Stereotypen: Dit is een uitvergroot beeld van een ganse groep mensen (bv. de Belgen, de vrouwen, de jeugd van tegenwoordig).
    - Hierbij gaat het om (i) veralgemeningen (= er zijn geen individuele verschillen) en (ii) vereenvoudigingen (= één eigenschap wordt in de verf gezet).
    - Vooroordelen: Dit is een (meestal) negatief oordeel dat je hebt ten overstaan van iemand of een groep mensen, nog voor je deze persoon/groep kent. Deze vooroordelen kunnen voortkomen uit stereotypen maar ook eigen ervaring of 'van horen zeggen'.
    - Vooroordelen kunnen leiden tot discriminatie.
- Vraag 5: Hoe werden de 'hokjes' in deze oefening doorprikt of overstegen?
  - Antwoord:
    - Waar we aanvankelijk in 2 'hokjes' zaten, bleken we toch vanalles met elkaar te delen. Iedereen zat wel eens met iemand anders in een 'hokje' en bleef dus niet steeds in hetzelfde 'hokje' zitten.

Stap 2: Om te evalueren of de leerlingen het begrepen hebben, kan de leerkracht:

- Leerlingen aanduiden om in hun eigen woorden de begrippen 'sociale categorisatie', 'stereotypen', 'vooroordelen' uit te leggen.
- Een aantal voorbeelden geven en telkens vragen aan de leerlingen of het gaat om 'sociale categorisatie', 'stereotypen', 'vooroordelen'.

Merk op: In lesfase 4 krijgen de leerlingen een opdracht waarin ze dit moeten toepassen.

Extra/uitbreiding

Toon aansluitend het filmpje [All that we share](#) (Deens filmpje, ondertiteld in het Nederlands). Er bestaat ook een Nederlandstalige/Vlaamse versie van enkele Brusselse organisaties '[Al wat we delen](#)'. In deze filmpjes wordt de 'Alles wat we delen-oefening' gedaan met een veelheid aan mensen. Het zorgt voor emotionele maar ook verbindende momenten.

Tips voor de leerkracht

- Bekijk ter voorbereiding van de 'Alles wat we delen-oefening' de filmpjes die onder 'extra/uitbreiding' staan. Deze filmpjes bevatten ook andere vragen die inspirerend kunnen zijn en tonen hoe de klasopstelling kan gemaakt worden.
- Zoals reeds vermeld in bovenstaande beschrijving van deze lesfase, kan er bij de 'Alles wat we delen- oefening' erg ingespeeld worden op de klasdynamiek, door het wijzigen van de startpositie en/of door de vragen die gesteld worden (schrappen/wijzigen/aanvullen).
- In deze workshop wordt niet dieper ingegaan op hoe stereotypen en vooroordelen ontstaan en in stand gehouden worden. Leerkrachten die hier interesse in hebben, kunnen de les uitbreiden met dit component. Hierbij delen we enkele linken ter inspiratie:
  - o ['Het gevaar van een enkel verhaal'](#): In deze TED-talk waarschuwt Chimamanda Ngozi Adichie voor de gevolgen en gevaren van eenzijdige verhalen en beelden over bepaalde personen, landen, culturen en religies.
  - o Op [de website van de Anne Frank Stichting](#) vind je lesmateriaal en achtergrondinfo over het ontstaan van stereotypen en vooroordelen.
  - o Wat zijn stereotypen? Hoe werkt discriminatie? Op [deze website van WATWAT](#) vind je meer informatie en ook een filmpje van Unia waarin wordt uitgelegd hoe vooroordelen tot discriminatie kunnen leiden.

3. Probleemstellingsfase

Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen kunnen diversiteit begrijpen en definiëren. - Leerlingen kunnen relevante terminologie begrijpen en toepassen bij het bespreken van diversiteit. - Leerlingen kunnen culturele en genderdiversiteit identificeren. - Leerlingen kunnen het belang van diversiteit in de samenleving en hun dagelijks leven uitleggen.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - Zorgen voor toegang tot Wooclap of Mentimeter voor het maken van de woordenwolk. - Verzamelen van wisbordjes voor het hoger/lager-stellingenspel.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - Computer, tablet of smartphone met toegang tot Wooclap of Mentimeter (indien niet beschikbaar – een whiteboard/krijtbord) - Wisbordjes voor elk van de leerlingen. - PowerPointPresentatie (zie bijlage 2, slides 25 - 43).
Duur	20 minuten

De probleemstellingsfase is bedoeld om de leerlingen bewust te maken van het brede concept van diversiteit en de specifieke aspecten van culturele en genderdiversiteit te verkennen.

Verloop

3.1 Woordenwolk (*Think – Pair – Share*)

- Individueel reflecteren leerlingen op wat het begrip 'diversiteit' voor hen betekent.
- Vervolgens bespreken ze hun gedachten met een partner.
- Via Wooclap of Mentimeter delen leerlingen hun ideeën en vormen zo gezamenlijk een woordenwolk die de verschillende vormen van diversiteit illustreert.
- Indien men niet beschikt over digitale mogelijkheden of smartphones/computers zijn niet toegestaan in de les, kan er gekozen worden voor een brainstorm op het bord.
- De nadruk ligt hier op het verkennen van diversiteit als een breed begrip en het (diepgaander) introduceren van het concept van culturele en genderdiversiteit.

3.2 Hoger/lager-stellingenspel

- Leerlingen krijgen statistische info over culturele diversiteit en genderdiversiteit.
- Met behulp van wisbordjes geven ze aan of ze verwachten dat de weergegeven cijfers hoger, lager of hetzelfde zijn.
- Het doel van dit onderdeel is om de leerlingen op een speelse manier te confronteren met statistische gegevens omtrent het onderwerp.
- Dit onderdeel biedt een interactieve manier om de leerlingen te betrekken bij de bespreking van culturele en genderdiversiteit.

Stelling	Hoger/lager/gelijk
Het aantal talen dat wereldwijd wordt gesproken is 5.000.	Hoger Ongeveer 7.000
0,01 % van de wereldbevolking identificeert zichzelf met een ander gender.	Hoger Ongeveer 0,6%
Het percentage migranten in België is 30% van de totale bevolking	Lager Ongeveer 28%
Het percentage mensen dat zich identificeert als homo, lesbisch of biseksueel is 5% van de totale bevolking	Hoger Ongeveer 10%
Het aantal immigranten in Europa is 100 miljoen.	Lager Ongeveer 83 miljoen
Het percentage mensen dat zich identificeert als non-binair is 1% van de totale bevolking	Lager Ongeveer 0,4%
Het percentage mensen wereldwijd dat een tweede taal spreekt, is 40% van de totale bevolking.	Hoger Ongeveer 60-70% van de wereldbevolking spreekt minstens twee talen (meer dus ook)

Hier kan een koppeling gemaakt worden naar het feit dat er een verschil is tussen genderidentiteit en seksuele geaardheid. Mensen slagen er soms niet in om deze twee zaken van elkaar te scheiden. Het is belangrijk dat de leerlingen weten wat de termen op zich betekenen, inhouden en wat de verschillen tussen de twee zijn.

3.3 Factchecker

- Leerlingen worden geconfronteerd met statements over culturele en genderdiversiteit
- Het is de bedoeling dat ze beoordelen of de statements een feit of een leugen zijn.
- Nadien wordt het werkelijke antwoord meegedeeld en kan hier eventueel verder op ingegaan worden.
- Dit onderdeel benadrukt het belang van het begrijpen van feiten over diversiteit.
- Het moedigt ook kritisch denken aan over de impact van culturele en genderdiversiteit in de samenleving.

Feit	Feit/leugen
Genderdiversiteit is een recent fenomeen in de samenleving	Leugen Genderdiversiteit is altijd aanwezig geweest, maar wordt nu meer erkend en besproken
In Europa spreken de meeste mensen Engels als tweede taal.	Feit Engels is een belangrijke internationale taal voor communicatie, handel en toerisme
Genderdiversiteit is een westers concept en komt niet voor in andere culturen.	Leugen Genderdiversiteit wordt erkend in verschillende culturen, zij het misschien onder verschillende termen

In elke cultuur zijn er strikte rollen en verwachtingen voor mannen en vrouwen.	Feit Veel culturen hebben traditionele genderrollen en -verwachtingen, hoewel deze kunnen variëren afhankelijk van tijd, plaats en sociale context.
LGBTQ+-personen hebben dezelfde rechten en bescherming als heteroseksuele personen in alle landen.	Leugen Helaas hebben LGBTQ+-personen niet overal ter wereld dezelfde rechten en bescherming als heteroseksuele personen, en worden ze in sommige gevallen gediscrimineerd en vervolgd.
Culturele diversiteit leidt altijd tot conflicten en verdeeldheid in de samenleving.	Leugen Hoewel culturele diversiteit soms tot spanningen kan leiden, kan het ook een verrijking zijn voor samenlevingen door het uitwisselen van ideeën, tradities en perspectieven.
Cultuur en etniciteit zijn synoniemen	Leugen Cultuur en etniciteit zijn gerelateerd, maar niet hetzelfde. Etniciteit verwijst naar een gedeelde afkomst of achtergrond, terwijl cultuur verwijst naar gedeelde gewoonten, waarden en tradities.
Vrouwen verdienen over het algemeen minder dan mannen voor hetzelfde werk	Feit Dit heet de genderloonkloof, waarbij vrouwen gemiddeld minder verdienen dan mannen voor vergelijkbaar werk.

Hier kan al een bruggetje gemaakt worden naar het volgende deel waar stereotypering behandeld zal worden. We proberen bepaalde overtuigingen reeds te doorprikken, vooraleer we verdergaan naar het volgende luik van dit pakket.

Afhankelijk van de beschikbare tijd kan gekozen worden om slechts één of twee van deze oefeningen te integreren in de les.

Extra/uitbreiding

- Integreer multimediale bronnen zoals video's of artikelen om verschillende perspectieven op diversiteit te verkennen.
- Moedig leerlingen aan om thuis verder onderzoek te doen naar specifieke aspecten van culturele en genderdiversiteit en hun bevindingen te delen in een volgende les.

Tips voor de leerkracht

- Moedig actieve deelname en discussie aan tijdens het hoger/lager-stellingspel.
- Stimuleer kritisch denken en vraag leerlingen om hun antwoorden te onderbouwen.
- Zorg voor een respectvolle en inclusieve leeromgeving waarin alle meningen worden gehoord.

4. Verdiepingsfase: Groepsopdracht (filmpjes en uitbeelding) en toonmoment met nabespreking

Doelen	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen kunnen stereotypen en vooroordelen herkennen in verschillende situaties. - Leerlingen onderzoeken de effecten van stereotypen en vooroordelen op individuen. - Leerlingen analyseren hun eigen denkbeelden en vooroordelen.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen moeten beschikken over een laptop en oortjes/koptelefoon. - Voldoende exemplaren van werkblaadjes. - De linken naar de 4 filmpjes kunnen eventueel gemaaild worden naar de leerlingen of op smartschool of ander leeromgeving geplaatst worden.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPointpresentatie (zie bijlage 2, slides 44- 49) - Werkblaadjes (zie bijlage 3) - Elke leerling: Laptop + koptelefoon/oortjes - 4 filmpjes: zie verder
Duur	30 minuten

De verdiepings- of exploratiefase is van groot belang omdat het de leerlingen in staat stelt om dieper in de leerstof te duiken en die zelf actief te onderzoeken. Dit is cruciaal voor het bevorderen van begrip, stimuleren van kritische denkvaardigheden en toepassen van kennis.

Verloop

Stap 1: De leerkracht deelt de klas in, in groepjes van 3 of 4 leerlingen.

Als leerkracht bepaal je zelf hoe de groepjes worden samengesteld. Hierbij enkele mogelijkheden, naast de keuze volledig overlaten aan de leerlingen zelf:

- Gedeeltelijk eigen keuze: de leerlingen mogen zelf kiezen in welk duo ze willen werken en vervolgens zet de leerkracht 2 duo's samen.
- Heterogeniteit: actieve en minder actieve leerlingen worden door de leerkracht gelijkmatig verdeeld over de groepen; hetzelfde kan m.b.t. de leerprestaties of een ander criterium.
- Toeval: als we het toeval laten beslissen, dan kan dit bijvoorbeeld o.b.v.:
  - o Het gebruiken van een kaartspel, waarbij de groepjes worden gevormd op basis van dezelfde figuurtjes (harten, schoppen, klaveren en ruiten).
  - o Het gebruiken van briefjes met de namen van de leerlingen, die willekeurig getrokken worden.
  - o Toewijzen van cijfers/letters, waarbij ieder cijfer/letter een groepje vormt (vb. A, B).
  - o Online tool, zoals bijvoorbeeld <https://maakgroepjes.netlify.app/#>

Stap 2: De leerkracht geeft uitleg bij de oefening (zie ook PowerPointpresentatie waar de opdracht stapsgewijs wordt toegelicht) en deelt de werkblaadjes uit.

De leerlingen zullen zich in groepjes verdiepen in voorbeelden van stereotypen en vooroordelen m.b.t. gender en culturele diversiteit. Dit is een herhaling én toepassing van begrippen die ze in vorige fases hebben geleerd, namelijk stereotype – vooroordeel – genderdiversiteit – culturele diversiteit.

Stap 3: De leerlingen gaan aan de slag. De leerkracht loopt rond en ondersteunt waar nodig. De leerlingen maken volgende opdrachten:

- Kies: De leerlingen krijgen een overzicht van 4 filmpjes waaruit ze er per groepje 2 kiezen.
- Bekijk: De leerlingen bekijken individueel op hun laptop de gekozen filmpjes. De leerlingen vullen hierbij telkens het eerste deel van hun werkblad in: (i) Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?, (ii) Wat is het effect op het individu?, (iii) Is deze situatie herkenbaar?
- Bespreek: Daarna bespreken ze kort in hun groepje wat ze hebben gezien en ingevuld.

Tip: Mogelijk hebben de leerlingen een voorbeeld nodig om zelf aan de slag te kunnen gaan. Kies dan één van onderstaande filmpjes of zoek een extra filmpje dat dan klassikaal kan besproken worden.

Dit zijn de filmpjes waaruit gekozen kan worden (plaats de linken op Smartschool of MS Teams):

1. Stereotypen over gender:

- o ["Like a Girl"](#) (0:58, in het Engels): Reclamefilmpje van Always waarin de negatieve connotaties van de uitdrukking "als een meisje" worden onderzocht. Het daagt stereotypen over gender uit en moedigt meisjes aan om trots te zijn op zichzelf.
- o ["Walk in fridge"](#) (0:32, in het Nederlands): Reclamefilmpje van Heineken met stereotype beeldvorming van vrouwen die geïnteresseerd zijn in kledij en mannen in bier.

2. Stereotypen over cultuur:

- o [Emily in Paris](#) (04:11, in het Engels): Fragment uit de Netflix-serie over de Amerikaanse Emily die in Parijs verblijft omwille van haar werk. Het bevat zowel stereotypen over 'de Amerikanen' als over 'de Fransen/de Parijzenaars'.
- o [When a Frenchman calls an Indian call centre](#) (03:57, in het Engels): Kort filmpje met het stereotype beeld van een Fransman die Engels probeert te spreken.

Stap 4: Verbeeld:

De leerlingen bedenken in hun groepje zelf een voorbeeld van een stereotype of vooroordeel gelinkt aan gender of cultuur. Dit noteren ze eveneens op het werkblad.

Ze krijgen even de tijd om de uitbeelding van deze situatie voor te bereiden.

Stap 5: Toonmoment met nabesprekening

Elk groepje beeldt de situatie uit voor de ganse klasgroep. Hierna volgt telkens een korte nabespreking, waarbij volgende vragen kunnen worden gesteld:

- Aan de klasgroep: Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?
- Aan de leerlingen die het hebben uitgebeeld: Hoe hebben jullie dit ervaren? Is dit een situatie die jullie zelf al hebben meegemaakt? Waarom kozen jullie om dit uit te beelden?
- Aan de klasgroep: Hoe kunnen we hiermee omgaan?

Merk op: Is er te weinig tijd om alle groepjes om de beurt klassikaal een situatie te laten uitbeelden? Zet dan telkens 2 of 3 groepjes samen die dit aan elkaar tonen (i.p.v. aan de ganse klas). Laat de andere groep wel telkens raden om welk stereotype of vooroordeel het gaat maar neem de andere vragen, mee naar een afsluitend klasgesprek. Hierbij kan eerst overlopen worden welke stereotypen of vooroordelen werden uitgebeeld en vervolgens gevraagd worden hoe dit werd ervaren, of ze dit zelf al hebben meegemaakt en hoe we hiermee kunnen omgaan.

Extra/uitbreiding

Leg onderstaand raadsel voor aan de leerlingen. Je kan hierbij de think – pair – share – methode gebruiken waarbij de leerlingen eerst in stilte zelf nadenken, vervolgens uitwisselen met hun buurt om tot slot klassikaal het antwoord te geven.

Raadsel:

Een vader rijdt 's avonds met zijn zoon naar huis. Ze knallen tegen een boom. De vader is op slag dood. De zoon is ernstig gewond en verkeert in levensgevaar. Hij wordt naar het ziekenhuis gebracht. Men roept de chirurg. Deze schrikt bij het zien van de patiënt: 'Ik kan deze patiënt niet opereren, dat is mijn zoon!'

Hoe kan dat?

De oplossing van het raadsel: De chirurg is de moeder van het kind. Bij dit raadsel zullen heel wat leerlingen hier niet meteen aan denken, omdat ze er (onbewust) vanuit gaan dat een chirurg een man is.

Als aanvulling kan gekeken worden naar [volgend filmpje](#) 'A class that turned around kids' assumptions of gender roles' (02:07, in het Engels) waarbij aan kinderen wordt gevraagd om een brandweer, chirurg en gevechtspiloot te tekenen. Bijna alle kinderen tekenen een man. Vervolgens komen drie vrouwen het klaslokaal binnen.

Tips voor de leerkracht

- Indien de leerlingen niet beschikken over een laptop en oortjes/koptelefoon, toon (een selectie van) de filmpjes dan klassikaal.
- Leerlingen kunnen mogelijk opwerpen dat er toch 'vrijheid van meningsuiting' is. Dat klopt en dit is ook een heel belangrijk recht, dat verankerd is in de Belgische grondwet, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Dit is echter geen absoluut recht en het is dan ook begrensd als het anderen schaadt, aanzet tot haat, discriminatie of geweld. Meer informatie hierover, is onder meer te vinden op [de website van Unia](#).

5. Evaluatiefase

Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen kunnen de huidige inclusiviteit van hun schoolomgeving identificeren en evalueren. - Leerlingen kunnen diverse aspecten van inclusiviteit analyseren en reflecteren op verbeterpunten. - Leerlingen kunnen actief participeren in het vormgeven van een inclusieve schoolcultuur. - Leerlingen kunnen betrokkenheid bij inclusiviteit vergroten door concrete acties te overwegen en voorstellen te doen. - Leerlingen kunnen samenwerken aan gemeenschappelijke doelen voor inclusiviteit en diversiteit binnen de school.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg ervoor dat je de auditstellingen en -vragen aanpast aan de specifieke context van je school en leerlingenpopulatie. - Zorg voor voldoende kopieën van het auditformulier.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - Auditformulieren met stellingen en vrage (zie bijlage 4). - Presentatiemateriaal voor de introductie, zoals een PowerPoint-presentatie of een flip-over met belangrijke punten. - Mogelijk multimediaal materiaal ter illustratie van inclusieve praktijken en voorbeelden van diversiteit in de schoolomgeving.
Duur	20 minuten

Verloop

In een wereld die steeds diverser wordt, is het van cruciaal belang dat scholen en onderwijsinstellingen een inclusieve omgeving creëren waarin alle leerlingen zich welkom en gewaardeerd voelen, ongeacht hun culturele achtergrond, geslacht, seksuele geaardheid, en andere identiteitskenmerken. Deze opdracht, de inclusiviteitsaudit, is ontworpen om leerlingen te laten nadenken over de mate waarin hun school al inclusief is en hoe deze inclusiviteit verder kan worden verbeterd.

Door het uitvoeren van deze audit, zullen leerlingen hun kennis over inclusieve diversiteit in de praktijk brengen. Ze zullen observeren, analyseren en reflecteren op verschillende aspecten van hun schoolomgeving, van het curriculum en de lesmaterialen tot de schoolcultuur en -beleid. Door deze kritische evaluatie krijgen leerlingen niet alleen een beter begrip van inclusiviteit, maar worden ze ook aangemoedigd om actief deel te nemen aan het creëren van een meer inclusieve schoolomgeving.

De inclusiviteitsaudit omvat een reeks stellingen waarbij leerlingen de school beoordelen op een schaal van één tot vijf. Een score van één duidt op zeer slecht, twee op slecht, drie op neutraal, vier op goed en vijf op zeer goed.

Nadat de scores zijn toegekend, zullen leerlingen de stellingen die een score van drie of lager hebben gekregen, verder bekijken. Dit zijn de gebieden van diversiteit waarvan zij vinden dat de school meer aandacht voor moet hebben. Ze zullen deze stellingen/gebieden categoriseren volgens de dimensies van de Eisenhower Matrix. Zo kunnen ze de meest dringende en impactvolle

aspecten identificeren. Onderdelen die hoog scoren op zowel urgentie als impact, zullen verder uitgewerkt worden. Leerlingen zullen ideeën ontwikkelen om deze aspecten (hoge urgentie en impact) te verbeteren.

Deze opdracht draagt bij aan actief burgerschap door leerlingen actief te betrekken bij het verbeteren van de inclusiviteit binnen hun schoolomgeving. Actief burgerschap omvat niet alleen het begrijpen van inclusieve diversiteit (en andere maatschappelijke kwesties), maar ook het nemen van concrete acties om positieve verandering teweeg te brengen.

Door middel van de inclusiviteitsaudit worden leerlingen aangemoedigd om kritisch na te denken over de diversiteit binnen hun school en om actief deel te nemen aan het identificeren van gebieden die verbeterd kunnen worden. Dit stimuleert hun betrokkenheid bij de gemeenschap en moedigt hen aan om bij te dragen aan het creëren van een inclusieve en respectvolle omgeving.

Bovendien vereist actief burgerschap ook het vermogen om samen te werken en ideeën te delen om positieve verandering te realiseren. Door gezamenlijk te brainstormen over oplossingen voor de geïdentificeerde problemen, leren leerlingen hoe ze effectief kunnen samenwerken om gemeenschappelijke doelen te bereiken

Stap 1

Uitdelen van de evaluatieformulieren, uitleggen van de opdracht en opdelen in groepjes.

Er kan gekozen worden voor dezelfde groepen als bij lesfase vier, echter is het ook interessant om nieuwe groepen te vormen. Zo wordt er extra ingezet op het aanscherpen van samenwerkingsskills. Bij lesfase vier staan een aantal mogelijkheden om op een fijne manier de groepjes samen te stellen.

Stap 2

Leerlingen analyseren hun school op basis van de gegeven stellingen en kennen hiervoor een cijfer van één tot vijf toe.

Stap 3

Leerlingen categoriseren gebieden met lage scores volgens de dimensie van de Eisenhower Matrix.

Stap 4

Leerlingen identificeren de meest dringende en impactvolle aspecten (hoog scoren op zowel urgentie als impact) die verder moeten worden uitgewerkt.

Stap 5

Leerlingen stellen een actieplan op voor de urgente/impactvolle aspecten.

Stap 6

Gezamenlijke reflectie over evaluaties en actieplannen.

Ik respecteer en waardeer de culturele achtergronden en tradities van anderen.	1	2	3	4	5
Ik vermijd het gebruik van kwetsende of stereotiepe taal met betrekking tot culturele achtergronden.	1	2	3	4	5
Ik sta open voor het leren over verschillende culturen en ben bereid om mijn eigen perspectieven te heroverwegen.	1	2	3	4	5
Ik ben mij bewust van vooroordelen en stereotypen met betrekking tot gender en probeer deze te vermijden.	1	2	3	4	5
Ik respecteer de genderidentiteit en -expressie van anderen.	1	2	3	4	5
Ik ben actief betrokken bij activiteiten of initiatieven die gericht zijn op het bevorderen van inclusie en respect voor diversiteit op school.	1	2	3	4	5
Ik voel me comfortabel om me uit te spreken tegen discriminatie en ongelijkheid op basis van culturele achtergrond of gender.	1	2	3	4	5
Ik werk goed samen met mensen van verschillende culturele achtergronden en genderidentiteiten .	1	2	3	4	5
Ik ben bereid om actief bij te dragen aan het creëren van een inclusieve schoolomgeving voor iedereen.	1	2	3	4	5

Wordt er op school taal gebruikt die respectvol is tegenover verschillende culturen en achtergronden ?	1	2	3	4	5
Worden verschillende culturen en perspectieven op een evenwichtige manier vertegenwoordigd in de lesmaterialen en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun culturele achtergrond?	1	2	3	4	5
Worden verschillende genderidentiteiten en -expressies vertegenwoordigd in het lesmateriaal en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun genderidentiteit of -expressie ?	1	2	3	4	5
Zijn er op school genderneutrale toiletten en kleedkamers beschikbaar voor leerlingen die dit nodig hebben?	1	2	3	4	5
Worden leerlingen betrokken bij beslissingen die van invloed zijn op de schoolcultuur en -omgeving?	1	2	3	4	5
Worden er op school activiteiten georganiseerd die diversiteit vieren en inclusiviteit bevorderen ?	1	2	3	4	5
Wordt er actief opgetreden tegen discriminatie en pestgedrag op basis van culturele achtergrond of genderidentiteit ?	1	2	3	4	5

	Laag Impact	Hoog Impact
Laag Urgentie	<i>Minder kritiek</i>	<i>Minder dringend</i>
Hoog Urgentie	<i>Minder belangrijk, maar dringend</i>	<i>Belangrijk en dringend</i>

Extra/uitbreiding

Maak van de inclusiviteitsaudit een langdurig project waarbij leerlingen gedurende een heel semester of schooljaar werken aan het bevorderen van inclusiviteit binnen de school. Dit kan onder meer inhouden dat ze dieper in gaan op de specifieke aspecten van inclusiviteit die ze willen onderzoeken. Ze kunnen interviews afnemen bij medeleerlingen, ouders en leerkrachten, of onderzoek doen naar best practices op andere scholen. Op basis van de informatie uit hun onderzoek kunnen ze campagnes voeren, evenementen organiseren en beleidsvoorstellen formuleren.

Tips voor de leerkracht

- Neem de tijd om de audit goed te introduceren aan de leerlingen. Leg duidelijk uit waarom het belangrijk is om inclusiviteit te evalueren en hoe hun feedback kan leiden tot positieve veranderingen binnen de schoolomgeving.
- Plan tijd in voor reflectie na afloop van de audit. Bespreek met de leerlingen wat ze hebben geleerd, welke inzichten ze hebben opgedaan en welke acties ze willen ondernemen op basis van hun bevindingen.

6. Afronding workshop: 3 – 2 – 1 evaluatie (individueel) en kringoefening (klassikaal)

Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen reflecteren over wat ze geleerd hebben in deze workshop. - Leerlingen beoordelen de workshop.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende exemplaren van het werkblaadje. - Voldoende plaats om met alle leerlingen in een kring te gaan staan.
Materiaal/Media	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPointpresentatie (zie bijlage 2, slides 51 - 51) - Werkblaadjes 3-2-1 evaluatie (zie bijlage 5)
Duur	10 minuten

Tijdens deze afrondingsfase staan de leerlingen, zowel individueel als klassikaal, stil bij hun eigen leerproces en hoe ze de workshop beoordelen.

Verloop

Stap 1: De leerkracht deelt de werkblaadjes met de 3-2-1 evaluatie uit en geeft kort uitleg.

De 3-2-1 evaluatie is een tool die de leerlingen de mogelijkheid biedt om hun leerproces samen te vatten en te structureren. Daarnaast geeft het je als leerkracht de kans om te identificeren welke leerstof hernomen moet worden tijdens een volgende les en wat de interesses zijn van de leerlingen.

Stap 2: De leerlingen krijgen even de tijd om in stilte het werkblad in te vullen.

Stap 3: De leerlingen brengen klassikaal hun feedback op de workshop in d.m.v. een kringoefening.

Deze oefening is gebaseerd op de check in/check out-methode uit de deep democracy.

- Alle leerlingen en de leerkracht gaan in een kring staan.
- De leerkracht stelt vragen en een leerling die iets wil inbrengen zet een stap naar voren en antwoordt op de vraag. Als er andere leerlingen zijn die er ook zo over denken/zich hierin herkennen, dan zetten zij eveneens een stap naar voren.
- Vervolgens zetten alle leerlingen opnieuw een stap naar achter zodat ze terug in de kring staan. Als iedereen die wou reageren aan de beurt is geweest, dan stelt de leerkracht de volgende vraag.
- De leerkracht kan deze vragen stellen:
  - o Wat neem je mee uit deze workshop? Wat heb je geleerd?
  - o Wat vond je van de workshop?

Stap 4: De leerkracht bedankt de leerlingen voor hun deelname!

Extra/uitbreiding

Vraag leerlingen om de komende week (of tot de volgende les) na te gaan of ze (i) zelf met stereotypen of vooroordelen worden geconfronteerd, (ii) zelf stereotypen of vooroordelen hebben gehad. De leerlingen noteren dit (bijvoorbeeld in een Padlet) tegen de deadline. In de daaropvolgende les wordt hierop teruggekomen en volgt een klasgesprek.

Tips voor de leerkracht

Wil je meer weten over deep democracy en de verschillende tools om te luisteren naar een veelheid aan stemmen? Het boek 'Van zondebok naar zebra. Deep democracy: een nieuwe kijk op besluitvorming en conflicthantering' van Fanny Matheusen (zie details in bibliografie) is een aanrader.

Inleiding

Welkom!

Vandaag gaan we samen aan de slag met een belangrijk en boeiend onderwerp: inclusieve diversiteit. Misschien denk je bij diversiteit meteen aan verschillen tussen mensen, zoals afkomst, cultuur of gender. Maar wist je dat we ook veel dingen gemeen hebben die ons met elkaar verbinden?

In deze workshop gaan we ontdekken hoe diversiteit ons kan verrijken en hoe we ervoor kunnen zorgen dat iedereen zich welkom en gerespecteerd voelt. We zullen verschillende situaties en verhalen bekijken, en samen nadenken over hoe we een positieve en inclusieve omgeving kunnen creëren, zowel op school als daarbuiten.

Het is een kans om te leren, vragen te stellen, en vooral om te begrijpen hoe we allemaal ons steentje kunnen bijdragen aan een wereld waarin iedereen zichzelf mag zijn. Laten we met een open geest en respect voor elkaar deze reis beginnen.

Veel plezier en succes!

Doelstellingen

Na deze workshop kan je:

- Uitleggen waarom en hoe mensen anderen automatisch in groepen indelen.
- Vertellen wat 'stereotypen' en 'vooroordelen' zijn.
- Stereotypen en vooroordelen herkennen in verschillende situaties.
- Mijn eigen denkbeelden en vooroordelen onderzoeken.
- Uitleggen wat diversiteit is.
- Nagaan hoe inclusief mijn school is en daarover nadenken

Stereotypen en vooroordelen

Stap 1: Kies!

Kies in groep welke twee filmpjes jullie zullen bekijken en noteer jullie keuzes:

- 1
- 2

Stap 2: Bekijk!

Bekijk de filmpjes individueel en vul per filmpje onderstaande vragen in.

Filmpje 1: _____

- 1 Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?
- 2 Wat is het effect op het individu?
- 3 Is deze situatie herkenbaar? Waarom wel of niet?

Filmpje 2: _____

- 1 Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?
- 2 Wat is het effect op het individu?

3 Is deze situatie herkenbaar? Waarom wel of niet?

Stap 3: Bespreek!

Bespreek in groep wat jullie hebben gezien en ingevuld (stap 2).

1

2

3

Stap 4: Verbeeld!

4.1. Bedenk in groep een eigen voorbeeld van een stereotype of vooroordeel gelinkt aan gender of cultuur.

Vul de onderstaande vragen in.

1 Welk stereotype of vooroordeel hebben jullie gekozen?

2 Beschrijf de situatie waarin dit stereotype of vooroordeel voorkomt.

3 Waarom hebben jullie voor dit voorbeeld gekozen?

4.2. Bereid een korte uitbeelding van deze situatie voor.

Inclusiviteitsaudit

Stappenplan

Stap 1: Inleiding en Groepsvorming

Welkom bij de Inclusiviteitsaudit! Deze audit is ontworpen om jullie te helpen de inclusiviteit van onze school te evalueren en ideeën te genereren om deze te verbeteren. Laten we samenwerken om een omgeving te creëren waarin iedereen zich welkom en gewaardeerd voelt.

Stap 2: Evaluatie van de School

Beoordeel de school op basis van onderstaande stellingen (op de volgende bladzijde) door een cijfer van 1 tot 5 toe te kennen, waarbij 1 staat voor 'zeer slecht' en 5 voor 'zeer goed'. Neem de tijd om eerlijk te reflecteren op elke stelling.

Stap 3: Categorisering van Gebieden

Identificeer de gebieden met lage scores en categoriseer ze volgens de dimensies van de Eisenhower Matrix. Dit zal ons helpen te begrijpen welke aspecten van inclusiviteit onze aandacht het meest nodig hebben.

	Laag Impact	Hoog Impact
Laag Urgentie	<i>Minder kritiek</i>	<i>Minder dringend</i>
Hoog Urgentie	<i>Minder belangrijk, maar dringend</i>	<i>Belangrijk en dringend</i>

Stap 4: Identificatie van Dringende Aspecten

Selecteer de aspecten die hoog scoren op zowel urgentie als impact. Dit zijn de gebieden die we verder moeten onderzoeken en verbeteren.

Stap 5: Actieplan

Ontwikkel een actieplan voor de dringende en impactvolle aspecten. Denk na over concrete stappen die we kunnen nemen om positieve verandering teweeg te brengen.

Stap 6: Reflectie en Samenwerking

Reflecteer gezamenlijk op de evaluaties en actieplannen. Bespreek hoe we samen kunnen werken om onze school inclusiever te maken en een respectvolle omgeving te bevorderen.

Audit formulier

Ik respecteer en waardeer de culturele achtergronden en tradities van anderen.	1	2	3	4	5
Ik vermijd het gebruik van kwetsende of stereotiepe taal met betrekking tot culturele achtergronden.	1	2	3	4	5

Ik sta open voor het leren over verschillende culturen en ben bereid om mijn eigen perspectieven te heroverwegen.	1	2	3	4	5
Ik ben mij bewust van vooroordelen en stereotypen met betrekking tot gender en probeer deze te vermijden.	1	2	3	4	5
Ik respecteer de genderidentiteit en -expressie van anderen.	1	2	3	4	5
Ik ben actief betrokken bij activiteiten of initiatieven die gericht zijn op het bevorderen van inclusie en respect voor diversiteit op school.	1	2	3	4	5
Ik voel me comfortabel om me uit te spreken tegen discriminatie en ongelijkheid op basis van culturele achtergrond of gender.	1	2	3	4	5
Ik werk goed samen met mensen van verschillende culturele achtergronden en genderidentiteiten .	1	2	3	4	5
Ik ben bereid om actief bij te dragen aan het creëren van een inclusieve schoolomgeving voor iedereen.	1	2	3	4	5
Wordt er op school taal gebruikt die respectvol is tegenover verschillende culturen en achtergronden?	1	2	3	4	5
Worden verschillende culturen en perspectieven op een evenwichtige manier vertegenwoordigd in de lesmaterialen en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun culturele achtergrond?	1	2	3	4	5
Worden verschillende genderidentiteiten en -expressies vertegenwoordigd in het lesmateriaal en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun genderidentiteit of -expressie?	1	2	3	4	5
Zijn er op school genderneutrale toiletten en kleedkamers beschikbaar voor leerlingen die dit nodig hebben?	1	2	3	4	5
Worden leerlingen betrokken bij beslissingen die van invloed zijn op de schoolcultuur en -omgeving?	1	2	3	4	5
Worden er op school activiteiten georganiseerd die diversiteit vieren en inclusiviteit bevorderen?	1	2	3	4	5

Wordt er actief opgetreden tegen discriminatie en pestgedrag op basis van culturele achtergrond of genderidentiteit?	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

TOTAALSCORE =

Categoriseren

Welke stellingen scoorden lager dan 3?

- Categoriseer in de Eisenhower Matrix

*Laag Hoog
Impact Impact*

*Laag
Urgentie*

*Hoog
Urgentie*

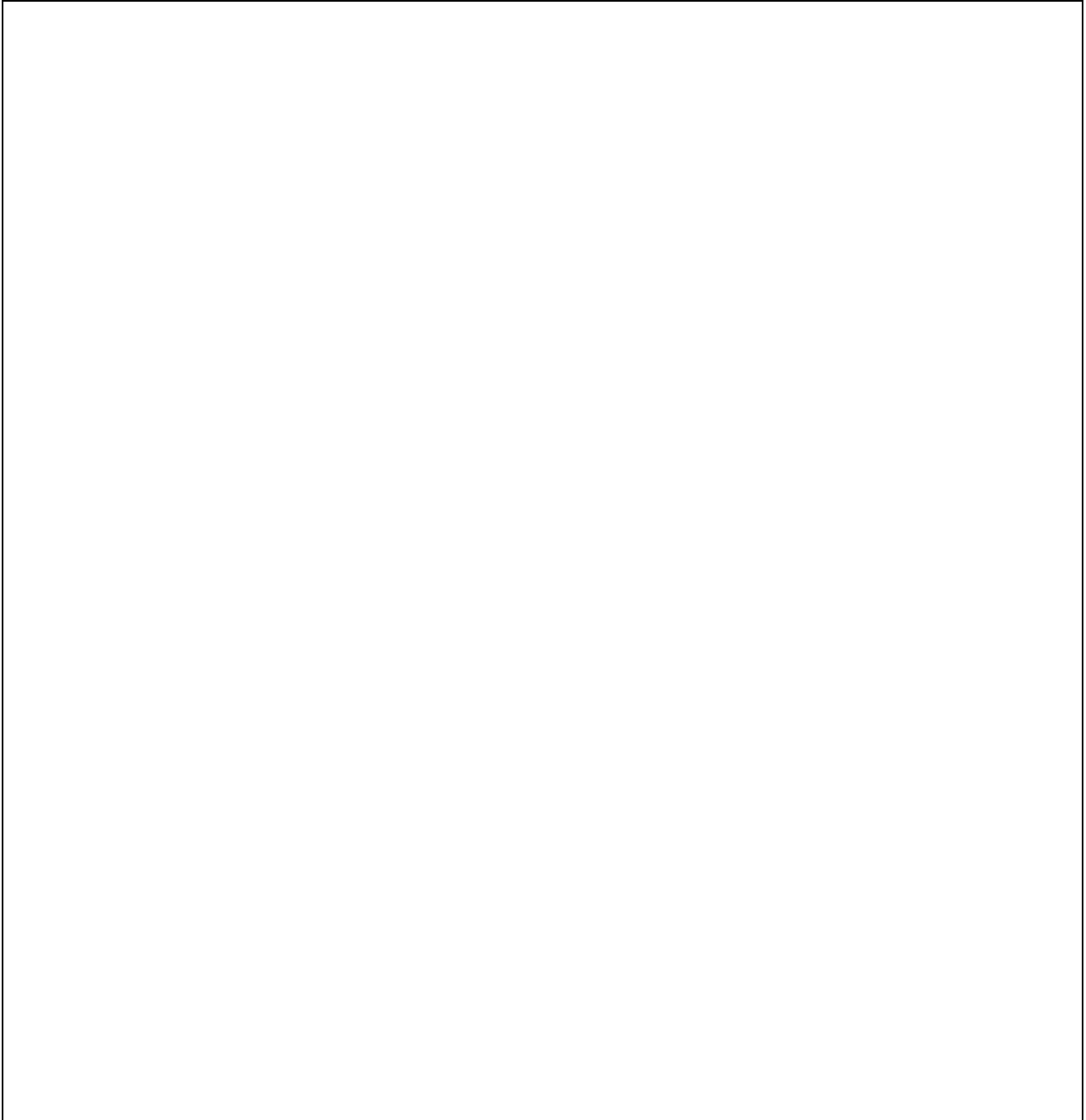
Actieplan

Stel een actieplan op voor de stellingen/gebieden die een hoge urgentie en hoge impact (kunnen) hebben.

Reflectie

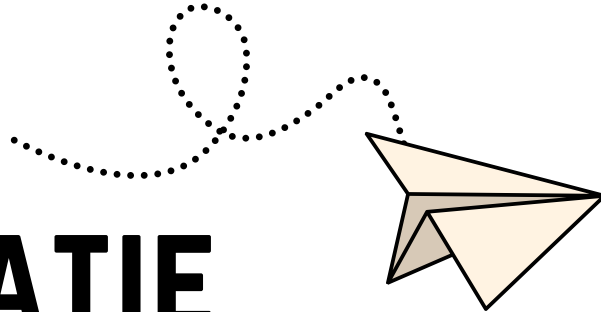
Reflecteer samen over de samenwerking, de problematieken en de gevonden oplossingen.

1. Wat waren enkele dingen die je verrasten tijdens de audit?
2. Welke delen van de school werden het beste beoordeeld en waarom denk je dat dat zo was?
3. Wat denk je dat we het meest moeten verbeteren op basis van de resultaten?
4. Hoe kunnen we samenwerken om deze verbeteringen te maken?
5. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat iedereen op school zich gehoord en betrokken voelt bij deze veranderingen?

3-2-1

EVALUATIE

Naam: .....

3 DINGEN DIE JE HEBT GELEERD

1.

2.

3.

2 DINGEN WAAR JE MEER OVER WIL WETEN

1.

2.

1 VRAAG DIE JE NOG HEBT

1.

Tijdens het uittestmoment op 17 april, hebben we ervoor gekozen om de motivatiefase uit te testen. Na een korte situering van het lespakket en het uittestmoment zelf, gingen we van start.

De motivatiefase bestaat uit een interactieve oefening 'Alles wat we delen', waarbij de leerlingen worden gevraagd om in een 'hokje' te gaan staan, dat getaped is op de grond. We opteerden hier voor de binaire opdeling op basis van geslacht, waarbij de mannen in het ene hokje gingen staan en de vrouwen in het andere. Vervolgens worden verschillende vragen gesteld, bijvoorbeeld "Heb je een huisdier?", "Hou je van dansen?". Als iets op hen van toepassing is, komen de leerlingen uit hun 'hokje' (startpositie) en gaan ze naar een derde 'hokje'. Na afloop volgt een onderwijsleergesprek dat zowel bepaalde leerinhouden introduceert (zoals 'sociale categorisatie') alsook polst naar hoe de leerlingen dit hebben ervaren.

Deze motivatiefase vormt de aanzet om na te denken over inclusiviteit en diversiteit. De leerlingen worden zich bewust van het 'hokjes denken' maar evenzeer van alle punten die ze gemeenschappelijk hebben met hun medeleerlingen.

Diversiteit hoeft kortom geen nadruk te leggen op wat ons verdeelt, maar kan focussen op wat ons verbindt.

Dit uittestmoment werd gebruikt om na te gaan of de vooropgestelde doelstellingen effectief worden bereikt, het verloop van deze fase helder is voor de leerlingen en de vooropgestelde timing realistisch is.

Bij het ontwerpen van onze workshop hebben we ook rekening gehouden met de inzichten van Van Alstein over het omgaan met controversie en polarisatie in de klas. Van Alstein benadrukt het belang van een veilige klasomgeving waar leerlingen openlijk kunnen discussiëren over gevoelige onderwerpen zonder angst voor veroordeling. We houden hiermee rekening door voldoende stil te staan bij de klasafspraken. Daarnaast starten we de workshop ook bewust met de 'Alles wat we delen-oefening'. Hierbij wordt meteen de nadruk gelegd op wat de leerlingen verbindt. Ook in de andere lesfasen komen we telkens terug op dit verbindende aspect.

Onze workshop bestaat daarnaast ook uit heel wat activerende werkvormen, die evenwel steeds in functie van de doelstellingen staan. Als we een onderwijsleergesprek of klasgesprek hebben voorzien, dan zijn de instructies en vragen steeds helder opgenomen. Zo geven we de leerkracht handvaten om ervoor te zorgen dat deze gesprekken niet vervallen in het louter poneren van meningen.

Een van de belangrijkste observaties tijdens het uittestmoment was de impact van de gekozen indelingscriteria, met name geslacht. We erkenden dat dit gevoelig kon liggen binnen sommige klasgroepen en bespraken alternatieve opties, zoals oogkleur of het trekken van een nummer, om hetzelfde punt van sociale categorisatie te benadrukken zonder gevoeligheden te triggeren. Dit benadrukt het belang van het vooraf overwegen van mogelijke reacties en gevoeligheden van de leerlingen bij het ontwerpen van inclusieve activiteiten.

Een positief aspect van deze motivatiefase was dat het de leerlingen actief betrok en de oefening werd ervaren als een toffe binnenkomer. Door leerlingen actief te laten deelnemen, creëerden we een dynamische leeromgeving waarin ze openstonden voor het verkennen van complexe onderwerpen zoals diversiteit.

Het feit dat de leerlingen de opdracht als positief hebben ervaren, geeft aan dat de gekozen werkvorm en benadering van het onderwerp effectief waren in het aanspreken van hun interesse en betrokkenheid.

Een ander aspect dat naar voren kwam tijdens de evaluatie was het belang van het expliciet maken van de lesdoelen voor de leerlingen. Hoewel de motivatiefase als een positieve ervaring werd

beschouwd, werd opgemerkt dat meer nadruk kon worden gelegd op het communiceren van de leerdoelen, zodat leerlingen een duidelijk beeld hebben van wat ze kunnen verwachten van de workshop en ieder afzonderlijk deel. Dit benadrukt het belang van transparante communicatie met leerlingen over het doel en de structuur van de les.

Een interessante observatie was ook de behoefte aan meer focus op leerinhoud. Hoewel de motivatiefase effectief was in het betrekken van leerlingen en het genereren van discussie over het onderwerp diversiteit, werd opgemerkt dat er nog ruimte was voor verdieping en vastzetten van de leerinhoud. Dit wijst op de noodzaak om een evenwicht te vinden tussen betrokkenheid van leerlingen en het overbrengen van essentiële concepten en kennis over het onderwerp. Wij zijn echter van mening dat deze inleiding vooral dient als opstapje naar concrete inhoud, die wij dan later in het pakket aan bod laten komen.

Het uittestmoment bood ook waardevolle inzichten in de tijdsduur van de inleiding, wat van belang is bij het plannen van toekomstige workshops. Door de inleiding uit te testen, konden we vaststellen dat een duur van 15 à 20 minuten ideaal was voor het introduceren van het onderwerp en het activeren van de leerlingen. Deze informatie stelt ons in staat om de workshops effectief te plannen en te structureren om de aandacht van de leerlingen te behouden en hen optimaal te betrekken bij het leerproces.

Ten slotte benadrukte het uittestmoment de noodzaak om flexibel te zijn en aanpassingen te doen op basis van de behoeften en reacties van de leerlingen. Het feit dat we alternatieve opties hebben besproken voor gevoelige indelingscriteria en hebben overwogen om meer leerinhoud toe te voegen, toont aan dat we openstaan voor feedback en bereid zijn om ons lesontwerp aan te passen om tegemoet te komen aan de behoeften van de leerlingen.

We kunnen besluiten dat het uittestmoment ons waardevolle inzichten heeft gegeven over de effectiviteit van onze motivatiefase van ons lespakket. Door de positieve aspecten te benadrukken, zoals actieve betrokkenheid van leerlingen en het creëren van een positieve leeromgeving, en door te reflecteren over de verbeterpunten, zoals communicatie van leerdoelen en verdieping van leerinhoud, konden we ons lesontwerp verder verbeteren en optimaliseren om een inclusieve en impactvolle leerervaring te bieden voor alle leerlingen.

Bijlage 1: Vooronderzoek

INTERVIEWS

1. Interview Alexander door Laura

Interview met Alexander Lesage, die dit schooljaar ('23-24) biologie, natuurwetenschappen & chemie geeft in verschillende richtingen van de tweede en derde graad en dit op het Don Boscocollege Sint-Denijs-Westrem. Alexander is op deze school reeds 3 jaar leerkracht.

Wat begrijpt u onder 'burgerschapseducatie'?

In mijn ogen is burgerschap een heel erg brede term. De "educatie" van burgerschap kan volgens mij gaan van aanleren hoe een democratie werkt tot discussies over LGBTQ maar ook lessen over het invullen van de belastingbrief of leerstof over klimaat en duurzame ontwikkelingsdoelstellingen.

Wat is de visie van de school omtrent burgerschapseducatie?

Wij zijn als school aangesloten bij het ASP-netwerk van Unesco. We mogen onszelf dus een UNESCO-school noemen. Ik weet dat er bij aardrijkskunde, biologie, Taal en Maatschappij (een deel van het vroegere PAV in de arbeidsmarktfinaliteit) vaak wordt verwezen naar de 17 SDG's (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen). Verder ben ik niet op de hoogte van een specifieke visie rond burgerschap. Tijdens de lessen godsdienst komen de "filosofischere" thema's aan bod zoals polarisatie, zwart-witdenken, transfobie... Ik denk dat de directie ervan uitgaat dat we op deze manier aan burgerschapseducatie doen, een beetje allemaal op ons eilandje als leerkracht.

Onder welke vorm wordt burgerschapseducatie momenteel aan de leerling aangeboden op uw school?

Zie vorige vraag. Ook doen we af en toe wel enkele schoolbrede projecten zoals "Saved by the bell", Internationale vrouwendag, duurzaam ontbijt, Kitchen Battle (keukenproject om diversiteit op een positieve manier te vieren!)

Kan u een praktisch voorbeeld geven uit uw eigen lespraktijk waarbij u polarisatie of controversie opmerkte? Bijvoorbeeld welk thema bracht dit naar boven, wat zeiden/beleefden de leerlingen, wat gebeurde er met de sfeer, etc.

Ik moet spontaan denken aan een discussie met een leerling. Ik was in het begin van het schooljaar de kledingvoorschriften aan het overlopen uit het schoolreglement (sinds een aantal jaar zijn dat er bijna geen, met uitzondering van een verbod op kledij die veiligheid in de praktijklessen in gedrang brengt en kledij met provocerende opschriften). Ik vroeg aan mijn leerlingen of ze een voorbeeld konden geven van zo'n provocerende kledij. Toen zei een leerling: "Zo'n regenboog op uw pull, meneer"

Hoe handelde u op dat specifieke moment van controversie?

Ik vroeg aan de leerling wat hij er zo provocerend aan vond. Hij vertelde mij dat hij overal regenbogen zag: zebrapaden, bushokjes, reclame van bedrijven... In zijn cultuur was het absoluut niet zo bespreekbaar en aanvaard om openlijk niet-heteroseksueel te zijn. Ik gaf mijn visie, namelijk dat ik het mooi vond van een stad om op die manier te tonen dat iedereen welkom is, ook minderheidsgroepen zoals LGBTQI+. Hij begreep uiteindelijk wel wat ik bedoelde en ging akkoord met het feit dat dit eigenlijk geen provocerend opschrift was. "Ze mogen van mij doen wat ze willen, meneer, maar ik hoef dat niet te zien". Ik pikte in op zijn verdraagzaamheid en legde uit dat zichtbaarheid een probleem of onverdraagzaamheid tegen een minderheidsgroep net uit de taboesfeer kon halen.

Hoe kijkt u terug op die specifieke situatie? Wat ging goed en wat liep minder vlot?

Deze situatie vond plaats op 1 september dus ik was er mij van bewust dat ik nog een volledig schooljaar met deze leerlingen moest doorbrengen. Ik aarzelde even om er effectief een opmerking over te maken maar ik ben blij dat ik op een rustige manier met de leerling in discussie kon gaan en toch duidelijk mijn punt heb kunnen maken. Op die leeftijd zeggen ze vaak dingen die ze andere jongeren horen zeggen zonder daar effectief bij na te denken of te beseffen wat de impact is van hun woorden. Ik geloof dat elke leerkracht afzonderlijk een taak heeft om een deeltje van zijn/haar normen en waarden door te geven aan zijn/haar leerlingen.

Aan wat merkt u dat een klasgesprek aan het ontaarden is richting polarisatie of destructieve discussie? Hoe navigeert u vervolgens?

Leerlingen uit de arbeidsfinaliteit of dubbele finaliteit nemen minder vaak een blad voor de mond dan leerlingen uit een doorstroomfinaliteit. Ze roepen vaak gewoon luidop wat ze denken. Dat is enerzijds nefast voor je klasmanagement maar ook een cadeau. Je krijgt steeds directe feedback en je kan snel inpikken op wat er speelt in hun hoofden. Ik probeer telkens als ik hen hoor schelden met "gay" of "kanker" te verwoorden dat ik daarvan schrik en ik probeer hen te wijzen op de impact van hun woorden. "Wat als er hier iemand net zijn mama of papa heeft verloren aan kanker?" of "Wat als iemand uit jullie klas aan het twijfelen is over zijn/haar geaardheid?". Ze beseffen dan vaak wel dat ze hun frustratie of gevoel beter op een andere manier kunnen verwoorden. Ik vind het daarnaast altijd heel erg krachtig om vanuit je eigen gevoelens en waarnemingen te vertrekken, zo voelen de leerlingen zich minder snel aangevallen. Hun brein maakt hun in deze periode in hun leven sowieso al heel kwetsbaar voor de gedachte dat "iedereen tegen mij is". Wanneer je dan begint met: "Ik merk dat jullie wat onrustig zijn" of "Ik zie dat je wat agressief wordt in je taalgebruik, hoe komt dat?", kan je hun een spiegel voorhouden en confronteren met hoe ze overkomen naar de buitenwereld, ze zijn zich hier niet altijd van bewust.

Waar ligt voor u de grens tussen constructief en destructief conflict?

Wanneer er geen argumenten of tegenargumenten meer komen die over het onderwerp gaan maar over de persoon. "Ge hebt nen piek op mij" of "Het is altijd mijn schuld, kijk ne keer naar de rest". Op dat moment is het nooit verstandig om de discussie verder te zetten en is het beter om wat tijd te nemen. Ik laat de leerling dan soms even afkoelen en neem de leerling apart na de les of op een later moment. Meestal lukt het dan wel om één-op-één opnieuw een constructief gesprek te voeren.

Hoe zorgt u voor die 'open en veilige klassfeer' in de praktijk?

Ik overloop in het begin van het schooljaar **expliciet** mijn verwachtingen. Dat gaat over in orde zijn met materiaal maar ook over “vriendelijkheid” en het hebben van een “learning mindset”. Ik geef daarbij expliciete voorbeelden zodat het geen holle begrippen blijven voor de leerlingen. Ik print deze afspraken ook af en hang ze op in de klas. Wanneer zich dan een situatie voordoet waarbij dit geschonden wordt, kan ik letterlijk verwijzen naar de afspraken aan de muur. Daarnaast vind ik het ook heel belangrijk om zelf het goede voorbeeld te geven. Je kan niet verwachten van leerlingen dat ze open communiceren als je ze enkele momenten daarvoor de mond snoert zonder uit te leggen waarom. Deadlines van toetsen en taken zijn flexibel, als de leerlingen hier op een beleefde en vriendelijke manier over communiceren met mij.

Uit onderzoek blijkt dat het discussieklimaat niet door alle leerlingen op dezelfde manier beleefd wordt. Dat betekent dat leraren hun aanpak best differentiëren naar de achtergrond van hun leerlingen. Sommige jongens en leerlingen met een lagere sociaal-economische status zullen bijvoorbeeld extra stimulansen nodig hebben om de klas te ervaren als een plaats om maatschappelijke onderwerpen te bespreken. Is dit iets dat herkenbaar is in uw leservaring? Hoe tracht u de leerlingen die iets moeilijker te bereiken en te activeren zijn toch mee te nemen?

In elke klasgroep zijn er leerlingen die sneller en vaker het woord zullen vragen. Ik probeer zo veel mogelijk om alle leerlingen aan bod te laten komen door hen ook actief te betrekken in het lesgebeuren. Als je aan alle leerlingen vraagt om jou als leraar anoniem te evalueren op papier, weet je dat je van iedereen input hebt gekregen. Als je dit gewoon vraagt in een klasgesprek, dan zijn het enkel de luidere stemmen die opnieuw aan bod komen. Ik merk ook dat het ontwapenend werkt om oprechte interesse te tonen in verschillende achtergronden van de leerlingen. Die vijf minuten die je dan “verliest” aan lestijd door te vragen hoe het Suikerfeest was of welke vreemde talen een anderstalige leerling allemaal kan spreken, win je zeker terug doordat deze leerlingen zich erkend voelen.

Hoe ziet u uw eigen rol in die open klassfeer?

Zoals ik hierboven al had geantwoord, de kracht van het goede voorbeeld geven, valt niet te onderschatten!

Op mesoniveau, wordt er aandacht besteed aan een ‘open en veilige schoolsfeer’, en indien ja hoe wordt die vormgegeven?

Ik vind dat we hierin als school nog wel wat stappen te zetten hebben. Wat we wel al doen is het assisteren tijdens speeltijden, pauzes, aan de tramhalte... Als leerlingen merken dat er altijd wel ergens een leraar in de buurt is, zullen ze minder snel overgaan tot destructief gedrag. Pesten gebeurt vaak op onbewaakte plaatsen zoals aan de tramhalte of de fietsenstalling omdat jongeren daar een soort “straffeloosheid” ervaren, aangezien er toch niemand hen kan zien op dat moment.

Op welke manier kiest u de lesinhoud om burgerschapsdoelstellingen te bereiken? (Bijvoorbeeld welke thema’s laat u aan bod komen zodat er een klasgesprek kan ontstaan, welke inhoud voor welke klas, etc.)

Ik geef biologie, natuurwetenschappen en chemie. Ik spreek dus zeker over klimaat en duurzaamheid in de lessen. Verder probeer ik vooral in te spelen op zaken die spelen in de klas. Ik ben sinds 2 jaar ook OKAN-leraar dus meertaligheid als troef zien en anderstaligheid zijn zeker ook

onderwerpen die bij mij in de loop van het schooljaar aan bod komen. Als leerlingen zien dat je het als leerkracht een verrijking vind om een ex-OKAN-leerling in de klas te hebben, zal het hun houding naar anderstalige leerlingen positief beïnvloeden.

Wat zijn de thema's waarmee u dit schooljaar onder andere aan de slag gaat? Hoe ziet de praktische vertalingen eruit bij verschillende klassen?

Duurzaamheid, klimaatbestendige speelplaatsen, anderstaligheid... Met mijn eigen klas doe ik dit jaar een project om de speelplaats te vergroenen. Klimaatadaptatie en biodiversiteit worden zo concreet voor hen. Ander blijven dit vaak vage, maatschappelijke problemen voor hen.

Welke werkvormen gebruikt u om controversiële thema's te bestuderen? (Klasgesprek, groepswork, kunstzinnig project,...)

Als biologie/chemie/natuurwetenschappen leerkracht maak ik hier eerlijk gezegd weinig tijd voor vrij.

Welke werkvorm ligt u persoonlijk het beste en welke het minst? Waarom?

Werkvormen waarbij input van de leerlingen komt werken het beste. Het heeft geen zin om te doceren over voeding, belastingen, LGBTQ... als je niet eerst luistert naar hun voorkennis en bezorgdheden.

Welke lesdoelstellingen schuift u als leerkracht naar voor? En welke schuift de school naar voor?

Ik denk niet aan specifieke doelstellingen. Ik speel in op wat er leeft bij de verschillende klasgroepen. Ik weet niet of ik geloof in het vooraf bepalen van doelstellingen en die dan top-down naar voren te schuiven in een klas.

Hoe pakt u een klasgesprek aan? (Structuur, verloop, inhoud,...)

Ik probeer te modereren maar vooral veel vanuit de leerlingen zelf te laten komen. Een leuke manier is om kernwoorden op het bord te schrijven en dan uiteindelijk de samenhang van te parafaseren. Zo zien leerlingen dat ze samen tot een samenhangend verhaal kunnen komen.

“De school wordt gekenmerkt door bepaalde structuren en een cultuur die het soms moeilijk maakt om de hooggespannen dialogische ambities helemaal waar te maken. Er zijn nu eenmaal leerplannen en tijdsbeperingen waarmee leraren rekening moeten houden.” Is dit herkenbaar voor u? Hoe gaat u daarmee om?

Zeker. Je zit als vakleerkracht telkens in een spreidstand tussen het meegeven van jouw visie en het meegeven van de leerinhouden. Door tijdsgebrek focus je vaak op de leerinhouden. Een school kan natuurlijk ook niet alle maatschappelijke problemen aanpakken en oplossen. Hier ligt misschien wel een taak als middenkader om te reflecteren over welke zaken belangrijk zijn voor de school en hierop te focussen.

“Een leerling krijgt op school allerlei lessen voorgeschoteld maar tegelijkertijd worden er meer onzichtbaar allerlei normen en waarden aangeleerd.” Dit geheel aan neveneffecten noemt men het ‘hidden curriculum’ (Brint, 2017). Welke normen en waarden die impliciet verweven zijn zou u kunnen identificeren in de lessen rond burgerschap?

We werken zoals vele scholen nog steeds met scores op punten. Hierbij geef je eigenlijk de impliciete boodschap dat kennis kan gemeten worden op 1 moment. Ook zijn “bravere” leerlingen vaak stillere leerlingen, zo leer je leerlingen misschien impliciet dat het beter is om stil te zijn dan om te spreken wanneer ze ergens niet mee akkoord zijn. Er zijn zo tal van zaken die je wel eens bespreekbaar zou kunnen maken tijdens een les burgerschap. Alternatieven liggen natuurlijk niet altijd voor de hand, je moet natuurlijk nog kunnen lesgeven. Als elke leerling op elk moment zijn mening moet kunnen geven, schiet er weinig tijd over voor het geven van de lesinhoud.

Als we het klasniveau overstijgen, hoe wordt burgerschap vormgegeven op het niveau van de school? (Bvb. samenwerkingen tussen leerkrachten, projecten, waarden die uitgedragen worden, etc.)

Zie antwoord hierboven:

Ook doen we af en toe wel enkele schoolbrede projecten zoals “Saved by the bell”, Internationale vrouwendag, duurzaam ontbijt, Kitchen Battle (keukenproject om diversiteit op een positieve manier te vieren!)

De theorie en de ambitieuze doelstellingen rond actief burgerschap klinken rijk maar kunnen leraren en scholen die ook daadwerkelijk realiseren in de praktijk, of blijft het bij abstracte theorie? Wat zegt uw eigen ervaring hierover?

Je kan als school heel veel initiatieven op poten zetten maar de ervaring leert mij dat leerlingen hier vaak veel minder mee bezig zijn dan we denken. Een brede en degelijke theoretische kennis kan hen later ook doen ontwikkelen tot actieve burgers. Ik vind soms dat we van leerlingen uit de eerste of tweede graad al heel veel verwachten, terwijl hun basiskennis over de wereld soms nog te beperkt is.

In de huidige klaspraktijk, zijn er zaken die u zouden kunnen ondersteunen in het realiseren van burgerschapseducatie en bijhorende doelstellingen?

Meer middelen voor het onderwijs! Op bijvoorbeeld een meerdaagse uitstap kan je veel “burgerschapsdoelstellingen” behalen. Je kan bijvoorbeeld tonen hoe een stad kan omgaan met biodiversiteit, tegelijk kan je vaak het openbaar vervoer nemen (duurzaam transport) en ondergedompeld worden in een andere cultuur. Nu wordt er vaak gepast voor een uitstap omdat we leerlingen niet veel willen doen betalen. Als je als leerkracht bedolven zit onder het werk, heb je ook vaak geen mentale ruimte meer om daarnaast nog een uitstap te organiseren. Wat meer tijd zou dus welkom zijn.

2. Interview Thomas door Els

Interview met Thomas Vervisch, die dit schooljaar ('23-24) filosofie geeft in de humane wetenschappen (4de en 5de middelbaar) in het GO Lyceum Gent (zowel in de hoofdschool als in de Daltonschool Portus). De afgelopen schooljaren gaf hij ook niet-confessionele zedenleer (1ste t.e.m. 6de doorstroom en dubbele finaliteit) en cultuurwetenschappen (4de en 6de humane wetenschappen).

Wat begrijpt u onder ‘burgerschapseducatie’?

Leerlingen opleiden tot een kritische burger (kritisch denken) en een wereldburger (belang van diversiteit), zodat ze later hun rol als burger kunnen opnemen: zonder democratische burgers is er geen democratie.

Wat is de visie van de school omtrent burgerschapseducatie?

Ik sta op een GO school, met een eerder 'klassieke' hoofdschool en daarnaast een methodeschool (Dalton Portus).

Beiden volgen ze uiteraard de visie van het GO maar het zijn wel sterk verschillende scholen.

- De hoofdschool is een zeer diverse school, zowel qua instroom als qua richtingen (doorstroom, dubbele finaliteit, arbeidsmarkt). Dat zorgt er voor dat we op het vlak van burgerschap toch ook vooral inzetten op diversiteit, hoewel uit een recente inspectie blijkt dat we dat nog meer zouden moeten doen. Eén van de 4 kernwaarden is respect, en dat is wel iets waar we op hameren. In deze school geven veel leerlingen aan dat ze wel zichzelf kunnen en mogen zijn (net omdat er zo veel diversiteit is).
- De Portus school is een methode school, enkel doorstroom, en vooral een wit en middenklasse publiek. De groep is dus homogener. Als methodeschool en omwille van het minder diverse publiek speelt diversiteit veel minder. De school zet daarentegen meer in op zelfstandigheid en reflectie (m.a.w. eerder op kritisch denken, dan op wereldburgerschap). Ook inspraak is hier belangrijker. Dat leidt de facto tot een meer mondig publiek.

Onder welke vorm wordt burgerschapseducatie momenteel aan de leerling aangeboden op uw school?

In het Lyceum is er in de eerste jaren vaak nog een apart vak burgerschap, in de hogere jaren wordt dit meestal geïntegreerd in andere vakken (bv. geschiedenis).

In Portus is er sinds de modernisering geen apart vak 'burgerschap' meer maar wordt het geïntegreerd in het vak geschiedenis en ook in de projectwerking.

Kan u een praktisch voorbeeld geven uit uw eigen lespraktijk waarbij u polarisatie of controversie opmerkte?

Op een bepaald moment gaf één van de leerlingen aan dat het haar persoonlijke mening was dat homofilie een ziekte is. Het meisje in kwestie stond alleen, en de groep was geagiteerd en duidelijk niet akkoord. Een discussie startte waarbij verschillende leerlingen in de klas aangaf dat dit niet kon.

Hoe handelde u op dat specifieke moment van controversie?

Ik heb eerst rust gebracht en gevraagd aan het meisje om haar mening te onderbouwen. Daarna heb ik anderen aan het woord gelaten met tegenargumenten. Als laatste heb ik zelf gezegd dat de leerling in kwestie haar mening mag hebben, maar dat ik als leerkracht verplicht ben om de best mogelijke kennis over te brengen aan mijn leerlingen en dat er bijgevolg geen enkel wetenschappelijk bewijs is dat homofilie een ziekte is. m.a.w. dat haar visie niet steunt op de kennis die we nu hebben.

Hoe kijkt u terug op die specifieke situatie? Wat ging goed en wat liep minder vlot?

Ik denk dat het goed was dat ik niet meteen vanuit mijn eigen standpunt ben beginnen te argumenteren dat haar visie niet klopte. Aan de andere kant, hoewel ik op het einde duidelijk aangaf dat haar visie niet klopte, had ik misschien toch het gevoel dat ik haar visie misschien toch te veel had voorgesteld als 'een visie zoals een andere'.

Ook had ik misschien nog iets meer oog moeten hebben voor andere leerlingen in de klas (o.a. één leerling met lesbische moeders).

Aan wat merkt u dat een klasgesprek aan het ontaarden is richting polarisatie of destructieve discussie? Hoe navigeert u vervolgens?

Een echt destructieve of polariserende discussie heb ik nog niet meegemaakt.

Waar ligt voor u de grens tussen constructief en destructief conflict?

Ik vind conflict niet constructief.

Hoe zorgt u voor die 'open en veilige klassfeer' in de praktijk?

Aan de start van het schooljaar maak ik sowieso klasafspraken, o.a. mbt respect.

Daarnaast probeer ikqwq weg te blijven van 'discussie over meningen'. Ik probeer meestal eerder de klas te zien als een 'onderzoeksgroep' waarbij we gezamenlijk iets (racisme, conflict, andere thema's) proberen te onderzoeken of beter te begrijpen. Dat betekent dat je niet rechstreeks mening tegenover mening plaats, maar verschillende meningen koppelt aan gemeenschappelijke vraag en/of kennis die ik als leerkracht overbreng.

Ik denk ook dat je eigen lesstijl en hoe je voor de klas staat, impact heeft. Als je zelf aanspreekbaar probeert te zijn, niet hiërarchisch lesgeeft, dan is er m.i. meer openheid. Het risico van deze stijl is dan weer dat de sfeer soms te los en open is. Zo moet je leerlingen soms ook beschermen tegen zichzelf, en is het beter dat ze bepaalde dingen niet in de klasgroep gooien.

Uit onderzoek blijkt dat het discussieklimaat niet door alle leerlingen op dezelfde manier beleefd wordt. Dat betekent dat leraren hun aanpak best differentiëren naar de achtergrond van hun leerlingen. Sommige jongens en leerlingen met een lagere sociaal-economische status zullen bijvoorbeeld extra stimulansen nodig hebben om de klas te ervaren als een plaats om maatschappelijke onderwerpen te bespreken.

Is dit iets dat herkenbaar is in uw leservaring?

Neen, ik denk dat dit effectief een probleem vormt wanneer 'hogere' en 'lagere' sociale klassen gemixt zitten. Maar dat is dikwijls niet het geval, ook niet bij mij. In Portus heb ik homogeen hogere sociale klasse, in het Lyceum is dat minder het geval maar is wellicht een meerderheid van de leerlingen uit de zogenaamde lagere socio-economische klassen. In deze klassen, merk ik dat er vaak meer openheid is.

Hoe tracht u de leerlingen die iets moeilijker te bereiken en te activeren zijn toch mee te nemen?

Het hoeft niet altijd een debat of klasgesprek te zijn. Persoonlijke reflectie kan ook door individueel werk, door de leerlingen individueel leerstof te laten verwerken. Ik heb het moeilijk om leerlingen te 'pushen' om actief te zijn. Leerlingen die niet graag aan het woord komen, ontzie ik soms, net omdat ik anders een te onveilig klasklimaat voor hen creëer.

Hoe ziet u uw eigen rol in die open klasfeer?

Als leerkracht ben je natuurlijk eindverantwoordelijke. Ik denk dat het vooral belangrijk is dat die open klasfeer zich niet beperkt tot momenten waar gevoelige thema's worden besproken. Je moet steeds investeren in de klasfeer, om daarvan dan de vruchten te plukken eens er een moeilijk debat aan bod komt.

Op mesoniveau, wordt er aandacht besteed aan een 'open en veilige schoolsfeer', en indien ja hoe wordt die vormgegeven?

Ik vind dat persoonlijk te weinig. De school blijft nog te veel 'het recht van de sterkste'. Elke leerkracht zal erkennen dat hij dikwijls te veel aandacht besteedt aan bepaalde leerlingen (leerlingen met de grootste mond, ...) en te weinig aandacht besteedt aan leerlingen die er misschien meer nood aan hebben (de wat stillere, meer onzelfzekere leerlingen). Het blijft moeilijk om bestaande machtsonevenwichten niet te versterken (hoewel je dit natuurlijk niet wil).

Op welke manier kiest u de lesinhoud om burgerschapsdoelstellingen te bereiken?

Ik baseer mij op mijn eindtermen, probeer die te vertalen naar thema's/onderwerpen die dicht bij hun leefwereld staan, en speel ook in op actualiteit.

Wat zijn de thema's waarmee u dit schooljaar onder andere aan de slag gaat?

De volgende thema's komen aan bod:

- Wetenschap & pseudowetenschap
- Evolutietheorie
- Vrijheid van meningsuiting
- Mensenrechten en moreel imperialisme
- Morele dilemma's
- Universalisme/relativisme
- Politieke filosofie: sociaal contract theorie, democratie
- Waarheid, kennis, fake news
- Kritisch denken (drogredenen, ...)
- Sociale rechtvaardigheid

Welke werkvormen gebruikt u om controversiële thema's te bestuderen? (Klasgesprek, groepswork, kunstzinnig project,...)

- Zelf laat ik ze vaak individueel of in groep toepassingen maken waarbij ze de theorie toepassen op hun eigen persoonlijk leven of mening (bv. als ze over vrijheid leren, moeten ze onderzoek doen naar hun eigen vrijheid, hoe en wanneer die botst met de vrijheid van anderen, ...). Dit aan de hand van o.a.:
  - o het schrijven van een opiniestuk,
  - o een creatieve invulling (bv foto's maken, ...),
  - o een presentatie voor de klas.
- Een aantal thema's zitten dit jaar bv. verwerkt in vakoverschrijdende projecten, zoals bijvoorbeeld:
  - o Het project 'voorbij de grenzen' waarbij leerlingen een filosofisch gesprek voeren over wat een grens is, waarbij ze persoonlijke reflecties maken over hun eigen

vrijheid, waarbij Congo als een case studie wordt gebruikt, waarbij er een uitstap is naar het Afrika Museum, en waarbij het eindresultaat voor elke leerling een creatieve collage is waarbij een zelfbepaalde grens wordt uitgebeeld. Deze worden dan tentoongesteld tijdens de oudercontacten.

- Elkaar helpen: leerlingen doen mee aan Youca-dag en met verschillende vakken werken we dan verder een project uit.

Welke werkvorm ligt u persoonlijk het beste en welke het minst? Waarom?

Het beste: een korte directe instructie en vervolgens zelfstandig werk.

Dit is een combinatie waarbij voldoende kader wordt geboden en vervolgens krijgen de leerlingen dan de vrijheid om zelfstandig dingen te verwerken.

Dit is sowieso ook de methode op de Portus -school: wij geven korte instructies, leerlingen hebben de autonomie om dan zelf in te plannen wanneer en hoe ze het zelfstandig werk in plannen (alleen, samen, op de gang, welke dag/uur). Tijdens de korte directe instructie werk ik graag met een vraagleergesprek: je brengt leerstof aan, via een vraagleergesprek oefen je de leerstof in (en check je of iedereen mee is), daarna is er de zelfstandige verwerking (waarbij er meer vrijheid is).

Het minste: een gepland klasgesprek, hoewel het ook van afhangt wat met een klasgesprek wordt bedoeld. Een gepland klasgesprek is dikwijls geforceerd, het is moeilijk om de machtsonevenwichten in de klas te doorbreken, leerlingen vinden dit dikwijls saai. Spontane klasgesprekken vind ik echter wel belangrijk.

Welke lesdoelstellingen schuift u als leerkracht naar voor? En welke schuift de school naar voor?

Zie ook hoger: Ik baseer mij op mijn eindtermen, probeer die te vertalen naar thema's/onderwerpen die dicht bij hun leefwereld staan, en speel ook in op actualiteit.

Hoe pakt u een klasgesprek aan?

Als ik een klasgesprek plan, dan is het een filosofisch gesprek volgens de socratische methode. Er zijn verschillende methodieken.

Daarnaast zijn er veel spontane klasgesprekken. Op elk moment dat ze niet akkoord zijn, vragen hebben of zelf iets willen inbrengen, gebeurt dit natuurlijk. Dit is dan eerder spontaan en ongestructureerd. Dit is meer een 'flow' doorheen al mijn lessen. Zij initiëren deze gesprekken en daarvoor moet je inderdaad wel het juiste, open klasklimaat hebben.

“Een leerling krijgt op school allerlei lessen voorgeschoteld maar tegelijkertijd worden er meer onzichtbaar allerlei normen en waarden aangeleerd. Dit geheel aan neveneffecten noemt men het ‘hidden curriculum’”(Brint, 2017). Welke normen en waarden die impliciet verweven zijn zou u kunnen identificeren in de lessen rond burgerschap?

Voor mij is dit niet zozeer op niveau van de school maar op persoonlijk vlak. Als leerkracht ben je nooit neutraal, zeker niet in thema's rond burgerschap, die sterk ideologisch gekleurd zijn. Ik vind het dan belangrijker om je daar bewust van te zijn, en dit ook te communiceren naar de klas. Zo heb ik bijvoorbeeld veel gesprekken over wetenschap en geloof: mijn leerlingen weten dat ik atheïst ben, en in zo'n discussie geef ik dan ook telkens aan als ik een algemene reflectie geef, of vanuit mijn eigen positie.

Als we het klasniveau overstijgen, hoe wordt burgerschap vormgegeven op het niveau van de school?

Op het Lyceum:

- Hier wordt veel rond culturele diversiteit gewerkt. Er wordt bijvoorbeeld elk jaar een cultuurmarkt georganiseerd waarbij leerlingen hun eigen cultuur voorstellen.
- Leerlingen zetten zich ook in voor goede doelen, die veelal gekoppeld zijn aan hun opleiding. Hierbij worden dingen gemaakt worden of verkocht voor die goede doelen op school.
- De visie van school is sterk gefocust op respect, dat is iets dat sterk uitgedragen wordt door het leraarkorps.
- We hebben ook een goede zorg en gediversifieerde aanpak voor kinderen die dit nodig hebben. Het idee dat 'iedereen moet mee zijn' is sterk aanwezig.

De Portus school werkt sterk projectmatig en bepaalde van hun waarden (autonomie, zelfstandigheid) zitten ingebakken in de methode.

De theorie en de ambitieuze doelstellingen rond actief burgerschap klinken rijk maar kunnen leraren en scholen die ook daadwerkelijk realiseren in de praktijk, of blijft het bij abstracte theorie? Wat zegt uw eigen ervaring hierover?

Dit gaat niet zozeer over plannen, beleid, acties, methodieken, etc. maar eerder over welke cultuur er heerst op school. Als je een korps hebt dat diversiteit en inclusiviteit uitdraagt en verder kijkt dan hun vakspecifieke inhoud, focust op de mens achter de leerling, dan breng je die doelstellingen onbewust en dagelijks over.

In de huidige klaspraktijk, zijn er zaken die u zouden kunnen ondersteunen in het realiseren van burgerschapseducatie en bijhorende doelstellingen?

Kleinere klassen! Het is een algemeen probleem, maar zeker voor burgerschapseducatie zijn grote klassen een extra moeilijkheid om het veilige en open klasklimaat te creëren dat noodzakelijk is.

ANALYSE MATERIAAL

1. Lessenpakket Gender in het secundair onderwijs – door Laura

Auteur

De auteur van dit materiaal is Zoë Velghe, zij is een projectmedewerker bij RoSa vzw, gesteund door het federale gendergelijkheidsbeleid. RoSa vzw is een kenniscentrum dat al sinds 1978 actief is als kenniscentrum voor gender en feminisme. Rosa vzw informeert, documenteert en sensibiliseert mensen over deze thema's. Het lessenpakket werd ontwikkeld op basis van De Grote Gendershow.

Doel

Het doel van dit lessenpakket is om genderbewustzijn te bevorderen en genderongelijkheid in de samenleving weg te werken. Er wordt ook gezegd dat dit een ondersteunende tool is voor leerkrachten om met het thema aan de slag te gaan en het thema gender bespreekbaar te maken met en bij jongeren. Het document biedt informatie, een handleiding, activiteiten, tips, een begrippenlijst en inspiratiemateriaal aan.

Het document benadrukt ook het belang van genderbewust lesgeven, namelijk dat het een positieve impact heeft op het welbevinden, de ontwikkeling en de toekomst van jongeren.

De activiteiten die in het materiaal worden aangehaald en uitgelegd hebben specifieke doelen:

1. Leerlingen leren wat gender is en hoe gender, sekse, genderidentiteit, genderexpressie en romantische en seksuele oriëntatie van elkaar verschillen.
2. Leerlingen leren wat gender is en denken na over de impact van gender op hun eigen leven.
3. Leerlingen leren wat de concepten 'kruispuntdenken', 'privileges' en 'discriminatie' inhouden.
4. Ze leren hoe gender onze maatschappelijke positie beïnvloedt en interageert met andere identiteitskenmerken.
5. Leerlingen leren wat genderstereotypen zijn en leren ze te herkennen in mediaberichten.
6. Leerlingen denken kritisch na over genderongelijkheid in de samenleving en hoe die weggewerkt kan worden.
7. Leerlingen leren welke feiten en fabels er bestaan over mannen en vrouwen.
8. Leerlingen maken kennis met de rijke geschiedenis van de feministische strijd in België.
9. Leerlingen maken kennis met feministische rolmodellen en vrouwelijke pioniers uit verschillende domeinen en verschillende historische periodes.
10. Leerlingen maken kennis met literatuur over gender en feminisme.
11. Leerlingen leren wat gender is, welk effect genderstereotypen hebben en wat het concept 'kruispuntdenken' inhoudt.

Dit uitgebreide lespakket, behoudens een goede uitvoering van de betrokken leerkracht, bereikt zeker de vooropgestelde doelen. Al zal het wegwerken van genderongelijkheid in de samenleving niet gebeuren in een klaslokaal, het is echter wel een begin.

Methode

De leerinhoud bedraagt gender, genderidentiteit, genderbewustzijn, genderongelijkheid en stereotypes.

De werkvormen die (kunnen) worden gebruikt zijn:

- Discussies;
- Reflectie uitlokken;
- Vragen stellen;
- Jigsaw;
- Rollenspel;

- Studentenpresentaties;
- Stellingenspel;
- Brainstorming/conceptmap;
- Casussen;
- Verschillende soorten gesprekstechnieken (kringgesprek, speeddate, flappenrace, blackbox, etc.)

De media die worden ingezet zijn:

- Werkblaadjes, waar de leerlingen op kunnen noteren;
- Infofiches, waar de leerlingen informatie krijgen over een bepaald concept of extra info krijgen over een opdracht die ze moeten uitvoeren en/of waar ze de theorie op toepassen;
- Beeldmateriaal zoals foto's en filmpjes om bepaalde zaken beter te kunnen illustreren en/of te verduidelijken.
- Actualiteit, bij het uitwerken van bepaalde opdrachten.
- Smartphone voor het opzoeken van bepaalde zaken en voor het scannen van QR-code(s).

Door de verscheidenheid aan activiteiten is er zeker aandacht voor verschillende leerstijlen in dit lessenpakket. Sommige opdrachten focussen zich echt op actieve ervaringen om op deze praktijkgerichte manier bij te leren. Andere opdrachten zijn gericht op het toepassen en/of verwerken van de leerstof. Hierbij wordt ook af en toe de nadruk gelegd op reflectie. In verschillende opdrachten worden leerlingen ook uitgedaagd om hun verbeelding te gebruiken zodat verschillende perspectieven en invalshoeken aan bod kunnen komen.

Kwaliteit

De kwaliteit van dit lessenpakket is vrij hoog. Het is allesomvattend, maar ook op het niveau van de leerlingen. Door het uitvoeren van de activiteiten, kunnen leerlingen op een laagdrempelig niveau in contact komen met dit delicate onderwerp. Het lijkt mij echter wel belangrijk om voldoende aandacht te hebben voor een goede balans tussen theorie en activiteiten. De activiteiten zijn namelijk vrij tijdrovend en zullen daarom soms moeilijk implementeerbaar zijn.

Het lessenpakket is heel uitgebreid en bevat extra links naar uitbreidende en verdiepende informatie. Het pakket dateert van 2023 en is dus uiterst recent en relevant. Het extra materiaal waar vzw RoSa over beschikt (nvdr. De Grote Gendershow), zijn een bijzonder interessante en nuttige toevoeging aan dit materiaal. Hier komen ook experts aan het woord, waardoor de kwaliteit van de inhoud/het materiaal vanzelfsprekend hoog is.

Het document gaat ook in op vijf belangrijke tips voor leerkrachten bij het lesgeven over het thema gender. Dit geeft de leerkracht een duidelijke handleiding en hou vast.

De activiteiten en het extra materiaal dat hiervoor is voorzien, zijn duidelijk, uitgebreid en meteen toepasbaar in een klascontext. Iedere beschrijving bevat tips en enkele zaken die kunnen behandeld worden voor het voeren van een nagesprek. Dit maakt de activiteiten educatief veelzijdig en geeft de leerkracht en leerlingen ruimte voor reflectie.

Aan evaluatie wordt geen expliciete aandacht geschonken, al zou de leerkracht wel uit het nagesprek kunnen afleiden wat de leerlingen hebben geleerd uit de activiteiten.

Doelgroep

De doelgroepen van dit educatief pakket zijn leerkrachten in het secundair onderwijs, leerlingen (tussen de 12 en 18 jaar) en iedereen die werkt met jongeren uit deze leeftijdscategorie.

Ik heb echter bedenkingen bij sommige onderdelen van dit educatief pakket met betrekking tot relevantie voor sommige leeftijden. Ook zijn sommige zaken nog iets te complex om te instrueren en verwachten van jonge leerlingen.

De verschillende activiteiten zijn voldoende divers om in te spelen op verschillende types leerlingen. Maar iedere activiteit bevat ook enkele suggesties en mogelijkheden voor differentiatie.

2. Analyse Actuales Omgaan met racisme - door Els

Auteur van het materiaal

Het materiaal werd ontwikkeld door Studio Globo.

Studio Globo is een educatieve ngo die met een praktijkgericht aanbod, leerkrachten wil ondersteunen om te werken aan 'de wereld in de klas'.

Hun expertise ligt niet zozeer bij racisme, vandaar dat ze zich voor dit pakket lieten bijstaan door School zonder Racisme vzw, Orbit vzw en Cavaria. Daarnaast laten ze ook enkele spraakmakende stemmen aan het woord zoals Dalilla Hermans en Lieven Miguel Kandolo.

Doel van het materiaal

Het doel van dit educatief pakket is om leerlingen bewust te maken van wat racisme is en hoe we hiermee kunnen omgaan (individueel – als maatschappij).

In de inleiding bij het pakket worden zowel het doel alsook het belang van het thema vermeld. De instap is de actualiteit, namelijk de Black Lives Matter-protesten (verder afgekort als BLM) waardoor het debat rond racisme en ons koloniale verleden terug volop werd/wordt gevoerd. In een samenleving in transitie is het belangrijk om op zoek te gaan naar manieren van kijken naar en aanpakken van racisme.

De verschillende activiteiten die in het pakket zijn opgenomen, hebben volgende specifieke doelen:

- Leerlingen kunnen de concepten 'stereotypen', 'vooroordelen', 'witte norm', 'witte privileges', 'witte fragiliteit' toelichten.
- Leerlingen kunnen de concepten 'stereotypen' en 'bewuste/onbewuste vooroordelen' toepassen.
- Leerlingen kunnen benoemen wat privileges zijn en wat de impact hiervan (wel/niet hebben ervan) is op de kansen van mensen in deze maatschappij.
- Leerlingen kunnen toelichten waar racisme vandaan komt (ref. constructie begrip 'ras' en de link naar ons koloniale verleden).

- Leerlingen kunnen de hedendaagse invulling van het begrip racisme toelichten. Ze kunnen hierbij de verschillende niveaus (individueel – institutioneel – cultureel/bewust-onbewust) onderscheiden.
- Leerlingen kunnen de BLM-protesten verklaren.
- Leerlingen kunnen reflecteren over racisme en hoe ze hier zelf mee kunnen omgaan.

Als het pakket volledig wordt uitgevoerd, worden de vooropgestelde doelstellingen zeker bereikt. Zoals echter verder nog wordt aangegeven veronderstelt dit wel een grote inzet van de leerkracht, die zelf moet nagaan welke werkvormen en inhoud het meest geschikt is voor z'n doelgroep, aangezien het pakket alle doelgroepen van het secundair onderwijs voor ogen heeft (zowel qua graden als finaliteiten). Aanvullingen en/of vereenvoudigingen zullen dan ook noodzakelijk zijn. Ook zal de leerkracht rond bepaalde zaken, extra informatie moeten opeken.

Methode en inhoud

De leerinhoud gaat over kennis over en bewustzijn van racisme, stereotypen, vooroordelen, privileges.

De volgende werkvormen zijn opgenomen:

- Klasgesprekken;
- Stellingenspel;
- Drama-oefening, gebaseerd op de principes van 'theater voor de onderdrukten';
- Online test;
- Bewegingsoefening en rollenspel;
- Crea-oefening

De media die kunnen worden ingezet:

- Beeldmateriaal, zoals filmpjes en foto's;
- PowerPoint;
- Ondersteunend materiaal: personage-kaartjes, stellingen-kaartjes, privilegeweb;
- Stuk uit boek.

De verschillende werkvormen en media, zorgen dat er zowel ingezet wordt op het concrete (bv. ervaren zoals privilege walk en toepassen) als meer abstracte (bv. uitleg bepaalde concepten) alsook op meer actieve werkvormen (bv. drama-oefening) als reflectieve (bv. klasgesprek, zelf privilegeweb maken).

Kwaliteit

De kwaliteit van het pakket is zeker goed. Het materiaal is inhoudelijk correct en bevat ook een (minimale) bronverwijzing. Het pakket zou echter inhoudelijk nog sterker zijn als er linken zouden zijn opgenomen naar websites waar meer achtergrondinfo kan gevonden worden en/of bv. ook een lijstje met lees-kijk-luistertips. Het materiaal is ontwikkeld in najaar 2020 naar aanleiding van de BLM-protesten. Wel wordt aangegeven dat het af en toe geactualiseerd zal worden. Het is onduidelijk of dit ondertussen gebeurde. Ook zonder eventuele aanpassingen is het pakket echter nog actueel.

Volgende zaken ontbreken:

- Inhoudstafel met per fase duidelijk de doelstelling.
- Zo kan je ook zelf bepalen als leerkracht welke aspecten je opneemt en welke je weglaat (bv omdat het al eerder is behandeld).
- Doordat theorie/achtergrondinfo en de werkvormen door elkaar staan, wordt het soms wat onoverzichtelijk.
- Voor bepaalde onderdelen is de achtergrondinformatie te beperkt. Er zou eventueel met linken kunnen gewerkt worden waarbij wordt doorverwezen naar websites waar meer info te vinden is. Ook een lijstje met lees-kijk-luistertips zou handig zijn.
- Materiaal ontwikkelen dat voor alle leeftijden geschikt is, is niet evident. (Zie verder)

Dit zijn de sterke punten van het pakket:

- Heel wat verschillende werkvormen, ook vormen waarbij de leerlingen niet neerzitten (ref. drama-oefening, privilege walk).
- Combinatie van theorie en ervaringsgericht leren & mening vormen.
- Quasi alle materiaal zit bij het pakket, ref. kaartjes voor stellingenspel, stuk uit boek van Dalilla Hermans, PowerPointpresentatie, getuigeniskaartjes, ...
- Racisme is een gevoelig onderwerp, dat voor bepaalde leerlingen ook persoonlijk kan zijn. In het pakket worden tips gegeven van hoe je hier als leerkracht mee om kan gaan én wordt ook gewerkt met het aannemen van een bepaalde rol. Het belang van een veilige klasomgeving wordt hierbij duidelijk aangegeven.

Bij veel van de activiteiten is ruimte voor reflectie. Er zijn ook expliciet vragen opgenomen die dit stimuleren (zoals 'Schrok je van dit resultaat?', 'Ben je bewust van...?').

Veel van de werkvormen zijn wel klassikaal. Het ontbreekt daardoor soms aan bedenktijd, tijd om individueel te reflecteren vooraleer iets klassikaal wordt besproken.

In het laatste onderdeel van het pakket 'Slot: Eerste hulp bij racisme' krijgen de leerlingen concrete situaties voorgeschoteld waarop ze de verworven kennis en inzichten moeten toepassen. Daarnaast wordt ook aangeraden om het stellingenspel, waarmee het pakket start, te herhalen op het einde. Zo kan nagegaan worden of standpunten gewijzigd zijn en dit kan ook aangegrepen worden om na te gaan tot welke inzichten de leerlingen zijn gekomen.

Doelgroep

De doelgroep wordt duidelijk omschreven maar is wel erg ruim, namelijk alle graden én finaliteiten van het secundair onderwijs.

Het is niet evident om materiaal te ontwikkelen voor zo'n brede doelgroep. Het pakket is dan ook niet kant-en-klaar te gebruiken in de klas. De leerkracht moet zelf nagaan wat voor z'n doelgroep kan overgenomen worden, wat moet aangepast worden, enz. Wel wordt er bijvoorbeeld een uitbreiding voorzien voor hogere jaren en wordt ook expliciet een andere werkvorm aangereikt naargelang je doelgroep. Dit gebeurt echter niet systematisch.

Wel is er in het pakket veel aandacht voor hoe kinderen van kleur/klassen met veel kinderen van kleur bepaalde zaken kunnen ervaren en hoe je daar als leerkracht mee kan omgaan.

REFLECTIE

1. Reflectie interviews

Er werden twee leerkrachten geïnterviewd voor dit vooronderzoek:

- Alexander, biologie, natuurwetenschappen en chemie, tweede en derde graad, dubbele finaliteit, KoV.
- Thomas, leerkracht filosofie, tweede en derde de graad doorstroomfinaliteit, GO!.

Hoewel beide leerkrachten in een Gentse school lesgeven, geven ze totaal verschillende vakken, in verschillende finaliteiten (dubbele vs. doorstroom), in twee verschillende netten (officieel en vrij). Zowel Alexander als Thomas staan in scholen waar een grote culturele diversiteit is onder de leerlingen. Thomas geeft daarnaast ook les in een methodeschool (afdeling van hoofdschool) waar wel een veel homogener publiek is (ref. voornamelijk witte middenklasse).

Begrip burgerschapseducatie

Beide leerkrachten geven aan dat burgerschapseducatie een heel breed begrip is. Allebei verwijzen ze naar 'democratie', waarbij Thomas aangeeft dat het gaat om leerlingen opleiden tot kritische burgers (kritisch denken) en wereldburgers (belang van diversiteit). Zo kunnen de jongeren hun rol opnemen als burger in onze democratie.

Bij burgerschapseducatie denken ze allebei ook in eerste instantie aan specifieke gesprekken die ze met de leerlingen hebben gehad, toevallig (of niet?) allebei over LGTBQA+.

Visie school en schoolklimaat

Als we kijken naar de visie van de scholen omtrent burgerschapseducatie, zien we zowel gelijkenissen als verschillen.

Beiden geven aan dat burgerschapseducatie schoolbreed wordt opgenomen maar op een veeleer impliciete manier:

- Bij Alexander wordt burgerschapseducatie gekoppeld aan de SDG's waarbij verwacht wordt dat in verschillende vakken verwezen wordt naar deze doelen.
- Thomas verwijst naar de waarden van de scholen waar hij lesgeeft, die een kapstok vormen om schoolbreed werk te maken van burgerschapseducatie. Zo is respect een van de vier kernwaarden in de hoofdschool. De methodeschool legt dan weer de nadruk op inspraak en kritisch denken.
- Beiden verwijzen ook naar de grote diversiteit onder hun leerlingen en dat beide scholen hiermee aan de slag gaan door op bepaalde dagen in het jaar schoolbrede activiteiten te organiseren rond bepaalde thema's, waaronder ook de verschillende culturele achtergronden van de leerlingen. Zo wordt bij Alexander jaarlijks een Kitchen Battle georganiseerd waarbij leerlingen een gerecht uit hun herkomstland bereiden. Bij Alexander mogen leerlingen dan weer hun herkomstland in de kijker zetten tijdens een

Cultuurmarkt. Daarnaast nemen de scholen ook deel aan initiatieven zoals 'Saved by the bell' en Internationale Vrouwendag.

- Op de vraag in welke vakken burgerschap wordt opgenomen, zitten wel verschillen:
  - o Bij Alexander wordt er vooral op gerekend dat dit in het vak godsdienst aan bod komt.
  - o Bij Thomas is er in de hoofdschool in de eerste graad wel nog een apart vak burgerschap. In de hogere graden is het geïntegreerd in het vak geschiedenis. In de methodeschool is het sinds de modernisering geen apart vak mee maar wordt het eveneens in het vak geschiedenis én in de projectwerking opgenomen.

Beide leerkrachten hebben ervaring met verschillende finaliteiten en deze is gelijklopend: leerlingen uit de dubbele en arbeidsmarkt- finaliteit zijn directer en geven spontaan hun mening. Beide leerkrachten geven ook aan dat het publiek in deze richtingen vaak diverser is.

Eenzijds, zorgt de spontaniteit van de leerlingen dat je sneller/op meer momenten dergelijke gesprekken in de klas kunt hebben en hier dus als leerkracht op elk moment op voorbereid moet zijn. Anderzijds, is het interessant om Van Alstein over diversiteit in de klas, hier aan te halen, met name dat er geen direct verband blijkt te zijn tussen meer diversiteit in de klasgroep en hoe die leerlingen dan staan tegenover diversiteit. Dit is wat we ook zien in de situatie die Alexander heeft geschetst (zie verder).

Op mesoniveau, binnen de schoolomgeving, wordt nog steeds geconstateerd dat het recht van de sterkste vaak heerst. In een schoolvoorbeeld benadrukte Alexander de noodzaak van interventie door de school, inclusief extra toezicht op minder bewaakte plekken, zoals vlak buiten de schoolmuren. Beide leerkrachten erkennen dat er op macroniveau een overweldigende focus ligt op onderwijsdoelstellingen, waardoor er een tekort is aan tijd en middelen om individuele vorming van leerlingen te bevorderen. Er wordt gepleit voor een breder perspectief, waarin leerlingen de schoolomgeving kunnen overstijgen om een meer uitgebreide visie te ontwikkelen.

Polarisatie

Beide leerkrachten kwamen reeds in een polariserende situatie. Bij beiden had het betrekking op LGBTQA+ en was dit niet het onderwerp van de les maar kwam dit spontaan ter sprake.

- Bij Alexander was de aanleiding het overlopen van het schoolreglement op 1 september waarbij een regel is dat er geen kledij mag gedragen worden met provocerende opschriften. Het begrip 'provocerend' wordt in het reglement niet verduidelijkt, vandaar dat de leerkracht aan de leerlingen vroeg wat zij als provocerend ervaren. De regenboog werd door een leerling vermeld.
- Bij Thomas deed een leerling de uitspraak "Homofilie is een ziekte" tijdens een les over waarden en normen.

Beide leerkrachten geven aan dat ze rustig zijn gebleven, hoewel het voor Alexander ook persoonlijk binnenkomt gezien zijn seksuele voorkeur. Ze hebben allebei geluisterd naar de controversiële mening. Thomas liet ook de andere leerlingen aan het woord. Tot slot hebben beide leerkrachten wel aangegeven wat hun visie is.

Klasklimaat

Beide leerkrachten benadrukten het belang van 'leading by example'. Dit impliceert dat ze zichzelf aanspreekbaar, open, vriendelijk en flexibel opstellen. Daarnaast hechten ze veel waarde aan het maken van duidelijke afspraken, niet alleen aan het begin van het schooljaar, maar ook bij specifieke situaties. Deze afspraken gaan dieper in op specifieke verwachtingen omtrent gedrag en uitspraken. Een van de leerkrachten maakte deze verwachtingen zelfs heel concreet en illustreerde ze met voorbeelden voor een beter en helder begrip. Dit is een interessante werkwijze die ons opviel en dat we graag zouden meenemen.

Een interessante toevoeging van Thomas, was om weg te blijven van discussies over meningen. Hij voegde hieraan toe dat meningen moeten gezien en gebruikt worden als onderdeel van een denkproces dat een antwoord kan bieden op een leervraag. Met andere woorden, als je bepaalde thema's aankaart moet je het loutere vormen van meningen overstijgen en overstappen naar het wetenschappelijk benaderen ervan.

Er wordt door zowel Alexander als Thomas gestreefd naar evenwichtig klasklimaat. Ze besteden hiervoor aandacht aan zowel mondige als introverte leerlingen. Het blijkt echter een uitdaging te zijn om introverte leerlingen te stimuleren om actief te participeren zonder voor hen een onveilig gevoel te creëren. Een veilige en open klassfeer wordt gezien als een continu proces van investeren gedurende het hele jaar. Door oprechte interesse te tonen en erkenning te geven, vooral met betrekking tot specifieke componenten van diversiteit, kan deze sfeer worden bevorderd. Beide docenten zijn van mening dat reflectie zowel klassikaal als individueel kan plaatsvinden, en in kleinere groepen, afhankelijk van de behoeften van de leerlingen. Daardoor kunnen ze ook terug beter inspelen op het verschil in leerlingen (extravert vs. introvert).

Lesinhouden

Wat sterk opviel was de tegengestelde visie inzake het aanbieden van burgerschapseducatie. Bij de school van Alexander wordt burgerschap gezien als iets dat in iedere les in bepaalde mate aan bod zou moeten komen. Hier rust de verantwoordelijkheid niet op een leerkracht maar wordt het gedeeld door meerdere docenten. Er wordt dus uitgegaan van een meer geïntegreerde aanpak. Echter in de school van Thomas bleek burgerschap voornamelijk samengebracht te worden in enkele vakken waarbij de focus altijd al op de samenleving ligt. De andere school waar Thomas lesgeeft (methodeschool) heeft echter nog een andere aanpak, want hier vindt burgerschapseducatie plaats als onderdeel van vakoverschrijdende projecten.

De verschillen in aanpak sturen uiteraard ook de werkvormen. Bij de school van Alex is het moeilijk om een specifieke werkvorm toe te passen, terwijl dit voor Thomas wél het geval is. Hij focust hier vooral op toepassen en laat leerlingen hiervoor opiniestukken schrijven of presentaties geven over een bepaald thema.

Beide leerkrachten brainstormen met leerlingen over onderwerpen en hun mening hierover. Ze laten het gesprek hier vooral van uit de leerlingen komen en fungeren zelf als moderator. Door de geïntegreerde aard van burgerschapseducatie op de school van Alexander vinden discussies over meningen eerder ongepland plaats, terwijl dit bij Thomas zowel gepland als ongepland voorkomt. Voor het verloop van een geplande discussie hanteert Thomas de Socratische manier waarbij een onderzoekende houding van groot belang is. De aanpak voor ongeplande discussies zijn bij beide

leerkrachten hetzelfde. Ze benadrukken hier allebei het belang van een positief en open klasklimaat. Ze erkennen beide dat deze spontane vorm eerder voortvloeit uit het spontaan inpikken op opborrelende zaken bij leerlingen, en hierover verder in gesprek treden.

Hidden curriculum

Er kon duidelijk opgemerkt worden dat beide leerkrachten zo objectief mogelijk willen zijn, maar ze erkennen allebei dat je als leerkracht nooit volledig neutraal kan zijn. Uiteraard is de mate waarin dit doorweegt afhankelijk van het vak dat je geeft. Aangezien Alexander exacte wetenschapsvakken geeft, zullen er minder vaak lesinhouden daarvoor komen waarbij zijn mening sterk kan doorwegen. Echter voor Thomas, die niet-exacte wetenschapsvakken geeft en dus lesinhouden behandelt die ideologisch gekleurd zijn, is dit wel het geval. Het is voor Thomas dus extra moeilijk om die neutraliteit te bewaren. Hij is dan ook van mening dat het wel belangrijk is dat je aangeeft aan studenten wat jouw standpunt of positie is, zonder dat dit afdoet aan de manier waarop zij ergens naar kijken.

Er wordt hier vooral gefocust op de expliciete manier waarop je studenten kan onderrichten in burgerschap, echter wegen de impliciete waarden die je meegeeft minstens even hard door. Beide leerkrachten kaarten dit ook kort aan en passen dit ook toe in de klaspraktijk (zie "leading by example"). Alexander haalt ook aan dat hij niet altijd overtuigd is van de manier waarop de dag van vandaag geëvalueerd wordt, hij vraagt zich af of men hier wel effectief meet wat gemeten moet worden.

De waardevolle input met betrekking tot het 'hidden curriculum' heeft ons aan het denken gezet. We kunnen ons enkele vragen stellen zoals: Moet alles op punten staan? Is één toetsmoment representatief? Welk gedrag beloon je eigenlijk?

Momenteel lijkt er een veel te grote focus te zijn op expliciet burgerschapsonderwijs, waarbij de nadruk ligt op het direct aanleren van burgerschap (en alle facetten ervan) aan leerlingen. Echter, het is essentieel om niet voorbij te gaan aan de impliciete laag van burgerschapsvorming. Het gaat niet alleen om wat er expliciet wordt onderwezen, maar ook om de pedagogische aanpak van de leerkracht. Wat wordt er onuitgesproken doorgegeven aan de leerlingen? Hoe draagt de leerkracht bij aan de vorming van de leerlingen op deze impliciete manier?

Het is van belang om stil te staan bij de vraag of leerkrachten zelf voldoende zijn opgeleid om burgerschap op impliciete wijze te integreren in hun lespraktijk. Hoe positioneren zij zich als lesgever ten opzichte van hun studenten? Dit vraagt niet alleen om bewustwording van de inhoud die wordt overgebracht, maar ook om reflectie op de wijze waarop deze boodschap wordt overgebracht.

Een bijkomende overweging is de diversiteit binnen het lerarenkorps zelf. Om burgerschapsvorming op een inclusieve en effectieve manier te bevorderen, is het relevant om te evalueren in hoeverre het lerarenteam divers is samengesteld. Diversiteit binnen het lerarenkorps draagt bij aan een breder perspectief en een beter begrip van verschillende achtergronden, wat weer van invloed kan zijn op hoe burgerschapsonderwijs wordt ervaren en begrepen door de leerlingen.

2. Reflectie analyse materiaal

Pakket	Lessenpakket – Gender in het secundair onderwijs	Actuales Omgaan met racisme
Auteur	Zoë Velghe van RoSa vzw	Studio Globo
Doel	<ul style="list-style-type: none"> - Genderbewustzijn bevorderen en gendergelijkheid in de samenleving weg te werken. - Het leermateriaal dient als ondersteuning voor de leerkracht, om het thema bespreekbaar te maken in de klas (bij de jongeren). - Het pakket benadrukt ook het belang van genderbewust lesgeven. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bewustzijn rond racisme bevorderen en hoe we hiermee kunnen omgaan (individueel – als samenleving). - Het leermateriaal dient als ondersteuning voor de leerkracht, om het thema bespreekbaar te maken in de klas (bij jongeren).
Methode	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Leerinhouden</u>: gender, sekse, genderidentiteit, genderexpressie, romantische en seksuele oriëntatie, kruispuntdenken, privileges, discriminatie, genderstereotypen, genderongelijkheid en feminisme - <u>Werkvormen</u> (voor uitvoering van verschillende voorgestelde activiteiten): discussies, reflectie, vragen stellen, jigsaw, rollenspel, studentenrepresentaties, stellingenspel, brainstorming, casussen en verschillende soorten gesprekstechnieken (zoals: kringgesprek, speeddate, flappenrace en blackbox) - <u>Media</u>: Werkblaadjes, infoches, beeldmateriaal (foto's + filmpjes), actualiteit, smartphone - Positief dat er aandacht is voor verschillende leerstijlen + uitdaging voor leerlingen om 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Leerinhouden</u>: kennis over en bewustzijn van racisme, stereotypen, vooroordelen, privileges. - <u>Werkvormen</u> (voor uitvoering van verschillende activiteiten): klasgesprekken, stellingenspel, drama-oefening, online test, bewegingsoefening en rollenspel, crea-oefening. - <u>Media</u>: Beeldmateriaal (foto's + filmpjes), powerpoint, ondersteunend materiaal (personage-kaartjes, stellingen-kaartjes, privilegeweb), tekstuittreksel boek. - Positief dat er aandacht is voor verschillende leerstijlen + uitdaging voor leerlingen om andere perspectieven te bekijken.

	andere perspectieven te bekijken.	
Kwaliteit	<ul style="list-style-type: none"> - Veel omvattend - Mogelijks wel te veel focus op activiteiten → betere balans tussen theorie en activiteiten kan interessant zijn - Activiteiten = tijdrovend - Moeilijkheidsgraad soms aan de hoge kant (voor brede doelgroep) - Recent - Heel uitgebreid lessenpakket met extra links en bijlages - Experts aan het woord - Geen expliciete verwijzing naar evaluatie – wel aanzet tot nagesprek bij activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> - Veel omvattend. - Veel verschillende werkvormen maar mogelijk iets te veel focus op activiteiten. - Activiteiten = tijdrovend. - Recent (2020) - Er zou meer achtergrondinformatie kunnen worden toegevoegd. - Aandacht voor reflectie maar er zou meer individuele reflectietijd moeten voorzien worden. - Geen expliciete verwijzing naar evaluatie maar wel mogelijkheid tot toepassing van verworven kennis en mogelijkheid tot klasgesprek over verworven inzichten.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> - Brede doelgroep (12-18) - Relevantie en complexiteit voor sommige leeftijden? <ul style="list-style-type: none"> o → Terugkoppeling naar bedenking Alex - Wel suggesties m.b.t. differentiatie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Brede doelgroep: alle graden – alle finaliteiten. - Wel suggesties m.b.t. leeftijdsdifferentia (maar niet altijd). - Heel goed: aandacht voor gevoeligheden bij leerlingen van kleur.

VOORBEREIDING INTERVISIEMOMENT

Hoe hebben jullie het vooronderzoek aangepakt?

In de context van de interviews zijn er geen concrete afspraken gemaakt, om zo de inzichten zo breed mogelijk te houden. Voor de analyse van het educatief materiaal hebben we verschillende subthema's geïdentificeerd, waarbij we elk één thema hebben gekozen voor nadere analyse. Hier volgt een overzicht van de subthema's:

a. Soorten diversiteit:

- Etnisch-culturele diversiteit/racisme/vluchtelingen
- Seksuele diversiteit/gender diversiteit/LGTBQIA+

- Sociaaleconomische diversiteit – armoede
- Levensbeschouwingen/zingeving
- Beperking/handicap
- Generationeel/leeftijd
- Taal diversiteit

b. Diversiteit op zich:

- Intersectionaliteit
- (Meervoudige) identiteit
- 'Anders'-zijn/kracht van het verschil
- Gelijkheid/ongelijkheid
- Vooroordelen en stereotypen
- Inclusie

c. Andere thema's onder diversiteit:

- Kinderrechten
- Dekolonisering

We hebben specifiek educatief materiaal geanalyseerd met betrekking tot het subthema etnisch-culturele diversiteit (racisme) en gender. Aanvankelijk was het de bedoeling om ook materiaal over beperkingen te analyseren, maar vanwege het wegvallen van een groepslid is de analyse beperkt tot twee pakketten.

Worden afspraken tussen elkaar gemaakt, gelijk verdeeld en gerespecteerd?

- We spraken af om breed te starten en stapsgewijs onze scope te vernauwen. Vandaar dat we geen specifieke afspraken hebben gemaakt m.b.t. de interviews. Wel deelden we de te stellen vragen met elkaar.
- We stemden af wie welk materiaal zou analyseren, ook om zo overlap te vermijden. Daar ging een analyse van het beschikbare materiaal aan vooraf waarbij we elk verschillende websites bezochten (zoals bv. Klascement, GIDS) en deze informatie met elkaar deelden (zie ook volgende vraag).
- We vonden een goed evenwicht tussen individueel dingen uitwerken en voldoende terugkoppelen ter reflectie.

Wat zijn voor jullie de belangrijkste eigenschappen van de bestaande materialen die je analyseerde?

- Diversiteit is een heel breed thema waar heel veel materiaal rond bestaat. Om door het bos de bomen te zien, is een opdeling noodzakelijk. Wij zien hier volgende
  - o Omgaan met diversiteit in de klas/school zelf.
    - Doelgroep = schoolteam.
    - Het gaat om (i) ontwikkelen van visie/beleid van hoe je als school kan omgaan met de diversiteit onder je leerlingen, (ii) ontwikkelen/aanscherpen van competenties en vaardigheden over hoe hiermee om te gaan in de klas/school.
  - o Sensibiliseren en vormen van leerlingen rond diversiteit.
    - Doelgroep = leerlingen.

- Hierbij zijn heel wat invalhoeken, m.n.
  - soorten diversiteit: Etnisch- culturele diversiteit/racisme/vluchtelingen, seksuele diversiteit /gender diversiteit/LGTBQIA+, sociaal-economische diversiteit – armoede, levensbeschouwingen/zingeving, beperking/handicap, generationeel/leeftijd, taal diversiteit, enz.
  - Diversiteit op zich: Intersectionaliteit, (meervoudige) identiteit, ‘Anders’ – zijn /kracht van het verschil, Gelijkheid/ongelijkheid, Vooroordelen en stereotypen, Inclusie
  - Andere waarbij ook volgende thema’s onder diversiteit worden geplaatst: kinderrechten, dekolonisering.
- Beide materialen zetten zowel in op het creëren van bewustzijn als op hoe ermee kan omgegaan worden (zowel als individu als bredere maatschappij).
- In beide pakketten vinden we veel verschillende werkvormen terug.
- Dit is zeker positief want zo kan ook ingespeeld worden op verschillende leerstijlen.
- Het zorgt echter ook voor een verhoogde complexiteit: zowel de leerkracht als de leerlingen moeten zich deze werkvormen eigen maken. Dit vergt tijd en moeite.
- Het inzetten van beeldmateriaal, zowel foto’s als film, is belangrijk, ook om bepaalde zaken te concretiseren.
- De thema’s die behandeld worden in de pakketten zijn niet eenvoudig. Het is belangrijk dat er voldoende achtergrondmateriaal beschikbaar is, zodat de leerkracht zich ‘veilig’ voelt om het thema aan te snijden. Extra linken en luister-, lees-, kijktips kunnen dan ook handig zijn om zich verder in te werken en eventueel het materiaal nog meer op maat van de eigen leerlingen te kunnen aanbieden.

Welke tips van Van Alstein neem je mee naar de volgende fase: het ontwerpen van een lessenspakket?

- Het belang van een open en veilig klasklimaat kan niet onderschat worden! Hierbij is het ook belangrijk om er niet automatisch vanuit te gaan dat een grotere diversiteit in de klas, zorgt dat de leerlingen positiever staan tegenover diversiteit. Negatieve ervaringen kunnen net het tegenovergestelde effect hebben.
- Er zijn veel werkvormen die kunnen worden ingezet maar deze moeten wel steeds in functie van de doelstellingen staan.
- Bij klasgesprekken als werkvorm:
  - Is het belangrijk om scherp te stellen wat je ermee wil bereiken: (i) samen inzicht verwerven, (ii) proberen tot consensus te komen, (iii) verschillende visies verkennen en naar elkaar luisteren.
  - Moet opgelet worden met ‘afdrijven’. Dit kan vermeden worden door een discussie-agenda op te stellen, het vraagstuk op het bord te noteren, regelmatig samen te vatten.
  - Zorgen dat zowel pro als contra aan bod komt en het gaat over meer dan ‘meningen poneren’. Ook een goede luisterhouding is cruciaal.
- Bij bepaalde groepen kan het belangrijk zijn om niet meteen van start te gaan maar om de leerlingen eerst zelf even te laten ventileren/iets te laten inbrengen. Dit werd ook kort

aangehaald in het interview, wanneer het ging over spontane discussies die konden plaatsvinden door in te pikken op wat speelt bij de leerlingen zelf.

- Er worden bepaalde interessante werkvormen aangehaald zoals de 'Structured Academic Controversy'. Leerlingen nemen hier een bepaalde rol op en wisselen ook van positie. Ook de creatievere methode van deep:black zouden we kunnen verkennen.
  - o Het voordeel van de 'Structured Academic Controversy' aanpak is dat leerlingen zich ook kunnen verplaatsen in andere perspectieven en andere manieren van denken kunnen toepassen. Dit draagt ook bij aan één van de belangrijke zaken die voortkwam uit ons interviews. Namelijk dat het belangrijk is om niet zomaar meningen te gaan uiten, maar dat deze meningen ook effectief leiden naar een constructief en opbouwend gesprek dat leidt tot een educatieve conclusie.

Hoe ver staat het met burgerschapseducatie in de klas, nu je leraren hebt geïnterviewd? Wat loopt volgens jou goed en waar zijn de pijnpunten?

- We hebben gemerkt dat er momenteel een hoge focus is op de expliciete overdracht van info omtrent burgerschap. Echter is de impliciete manier van leerlingen onderwijzen in burgerschap, minstens even belangrijk. Dit is iets wat we willen meenemen bij het ontwikkelen van ons eigen educatief materiaal. Niet zo zeer om het te verwerken in de inhoud, maar wel als een soort guideline om leerkrachten attent te maken op het feit dat hun lespraktijken ook een boodschap vormen. We willen dus ook bewustzijn creëren bij de leerkrachten.
- We merkten ook een spanning tussen de twee visies, namelijk burgerschap dat verwerkt wordt in één vak of burgerschap dat wordt doorgetrokken in alle vakken. Beide aanpakken kennen voor- en nadelen, echter zijn wij van mening dat de combinatie van de twee wellicht de krachtigste oplossing zou bieden.

Waar wensen jullie straks specifieke aandacht aan te besteden met jullie lessenpakket?

- Afsprakenkader uitwerken en opnemen in lessenpakket. Dit lijkt evident maar het kan handig zijn indien de leerkrachten hier toch nog op gewezen worden en ook een kader voor krijgen aangereikt. Het is belangrijk om de afspraken zo concreet mogelijk te communiceren met de leerlingen. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van het geven van voorbeelden en verwachtingen (bv. Wat is respect?).
- Ook willen we graag tips opnemen zodat de leerkracht zelf zich bewust is van de impliciete waarden die meegegeven worden bij het overbrengen van de leerstof en algehele klaspraktijk.
- Doelgroep voldoende afbakenen. Het lijkt misschien een goed idee om een pakket te ontwikkelen voor een brede doelgroep maar in de praktijk is dit voor leerkrachten niet zo handig.
- Voldoende achtergrondinformatie voorzien. Dit hoeft niet persé volledig opgenomen/uitgeschreven te zijn in het pakket zelf maar kan ook via links naar andere websites. Ook willen we graag een luister – kijk – leeslijstje toevoegen aan ons pakket. Zo kan de leerkracht zich verder informeren en/of deze tips aan de leerlingen doorgeven (en hier bv. ook een opdracht aan koppelen).
- Het voorzien van externe links heeft voordelen en nadelen. Enerzijds zorgt het voor versnippering en overload aan informatie. Anderzijds biedt het de mogelijkheid aan de

leerkracht om de leerstof aan te vullen met zaken die hij/zij belangrijk vindt, opdat hij/zij het materiaal zich meer eigen kan maken.

- Het is handig als ook alle ondersteunende materialen reeds is opgenomen in het pakket bv. Een powerpoint, stellingenkaartjes, enz. Zo kan de leerkracht meteen aan de slag!

Wat zijn volgens jullie de valkuilen om met leerlingen aan burgerschapseducatie te werken?

- Een open en veilig klasklimaat is cruciaal. Dit is echter iets waar je het hele schooljaar aan werkt en net de vruchten van plukt op het moment dat er een gevoelig thema aan bod komt. Herhalen van een afsprakenkader (met eventueel nog enkele bijkomende aandachtspunten) kan hierbij ook cruciaal zijn.
- Burgerschapseducatie mag niet vervallen in 'meningen' poneren' maar moet ook kennis aanbrengen en leerlingen tot reflectie brengen. Meninge dienen als tool om samen na te denken over een bepaald thema, zo kan men samen een antwoord op een leervraag bieden. Zo vermijd je dat het een discussie wordt waar kampen gevormd worden, maar zorg je ervoor dat leerlingen een onderzoekende houding aannemen waarbij hun mening kan bijdragen aan het opbouwen van kennis omtrent een bepaald thema.
- Burgerschapseducatie is een heel breed begrip. Als leerkracht moet je goed de doelstellingen (ref. Kritische burger – wereldburger) voor ogen houden maar tegelijkertijd ook voldoende aansluiting maken met de leefwereld van de leerlingen. Het is belangrijk voor leerlingen (zeker op jongere leeftijd) om zaken voldoende te concretiseren. De activiteiten in ons geanalyseerd werkmateriaal zijn hier een goed voorbeeld van.
- Er ligt een grote verantwoordelijkheid bij de leerkracht, zowel op het vlak van veiligheid, neutraliteit, rol als facilitator, enz. Het lijkt ons belangrijk dat leerkrachten hier voldoende in ondersteund worden, door de school en de overheid, en ervaring in kunnen opbouwen.
- Er moet voldoende aandacht besteed worden aan de impliciete waarden die de leerkracht meegeeft in de klaspraktijk. De impact hiervan valt zeker niet te onderschatten.

1

2

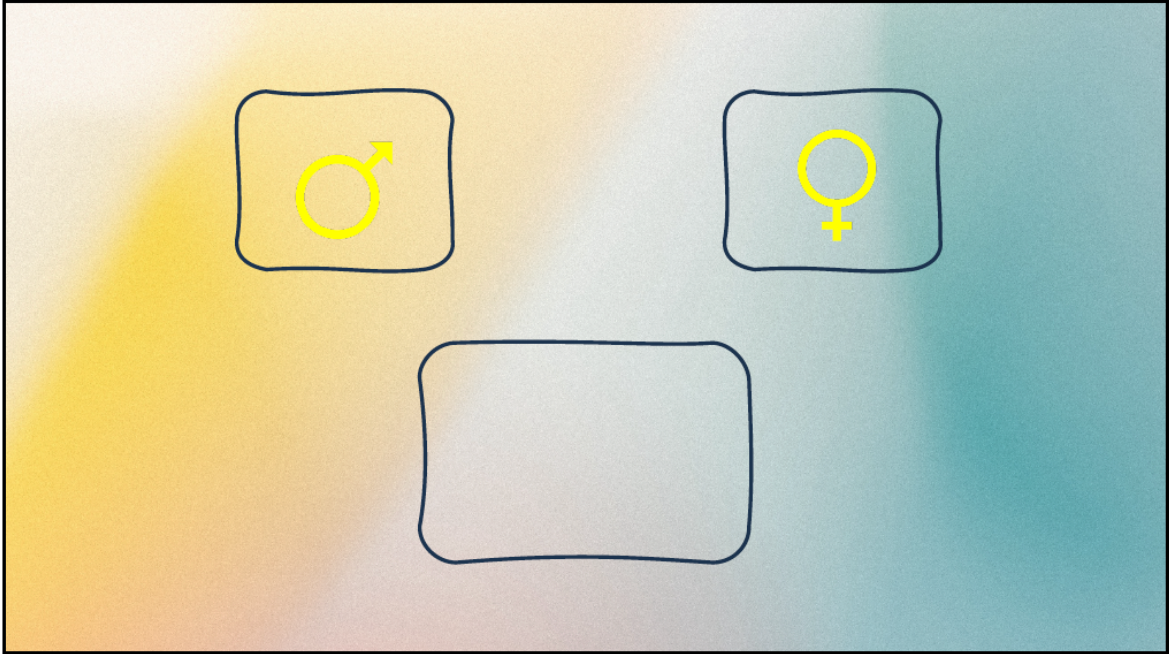
Klasafspraken

1. Respecteer elkaar
  - Laat mensen uitspreken
  - Luister naar elkaar
2. Spreek vanuit de 'ik'
  - Geen veralgemeningen/aannames
3. Actieve medewerking
4. Vertrouwelijkheid – kies wat je wil vertellen
5. Constructieve feedback
6. Sta open voor andere perspectieven

3

Alles wat we delen

4

5

6

Wie gelooft in leven na de
dood?

7

Wie is al eens verhuisd?

8

Wie heeft een broer/zus?

9

Wie sport minstens 1x per
week?

10

Wie zit in
een jeugdbeweging?

11

Wie danst graag?

12

Nabespreking

13

In welke 'hokjes' worden
mensen vaak gezet?

14

Op basis waarvan delen we
mensen het snelst in?

15

Indelen van mensen

16

17

Indelen in hokjes

- Indelen = psychologisch gegeven
  - Omgaan met chaos
  - Orde scheppen
  - Indelen/categorieën maken
    - Dieren
    - Fruit
    - Fietzers
    - ...
- EN bij mensen!

➔ SOCIALE CATEGORISATIE

18

Sociale categorisatie

- Proces waarbij mensen anderen indelen in verschillende groepen o.b.v. kenmerken zoals geslacht, huidskleur, leeftijd, beroep, enz.
- Automatisch en veelal onbewust.
- Geen waardeoordeel!

19

Wat kan het gevolg zijn van
mensen in hokjes duwen?

20

Stereotypen

- **Uitvergroot beeld** van een **ganse groep** mensen (bv. de Belgen, de Fransen, de vrouwen, de jeugd van tegenwoordig).
- **Veralgemeningen**: geen individuele verschillen.
Vereenvoudigingen: uitvergrotng van bepaalde kenmerken.

21

Vooroordelen

- **(Meestal) negatief oordeel** dat je hebt ten overstaan van iemand of een groep mensen, nog **voor** je deze persoon kent.
- Bewust en onbewust.
- Kunnen voortkomen uit stereotypen maar ook eigen ervaring of 'van horen zeggen'.
- Iedereen heeft vooroordelen.

22

Wordt je in het 'echte leven' ook
soms in hokjes geduwd?

23

Hoe wordt dat 'hokjesdenken' in
deze oefening doorprikt?

24

Diversiteit? Seg wat is dat?

- Neem een minuut de tijd om te reflecteren over het begrip 'diversiteit'
- Daarna mag je dit bespreken met je buur
- Finaal zullen jullie allemaal samen een woordenwolk maken

25

Hoger? Lager? Gelijk?

26

“Het aantal talen dat wereldwijd
wordt gesproken is 5.000”

HOGER! => Ongeveer 7.000

27

“0,01% van de wereldbevolking
identificeert zichzelf met een
ander gender”

HOGER! => Ongeveer 0,6%

28

“Het percentage migranten in België is 30% van de totale bevolking”

LAGER! => Ongeveer 28%

29

“Het percentage mensen dat zich identificeert als homo, lesbisch of biseksueel is 5% van de totale bevolking”

HOGER! => Ongeveer 10%

30

“Het aantal immigranten in Europa is
100 miljoen”

Lager! => Ongeveer 83 miljoen

31

“Het percentage mensen dat zich
identificeert als non-binair is 1%
van de totale bevolking”

LAGER! => Ongeveer 0,4%

32

“Het percentage mensen wereldwijd dat een tweede taal spreekt, is 40% van de totale bevolking”

HOGER! => Ongeveer 60-70%

33

I spy with my little eye: a big fat lie!

34

Factchecker: waarheid/leugen?

- Is het statement de waarheid? OF is het een leugen?
- Waarom?

35

“In Europa spreken de meeste mensen Engels als tweede taal”

FEIT!

=> Internationale taal

=> Communicatie, handel én toerisme

36

“Genderdiversiteit is een westers
concept en komt niet voor in
andere culturen”

LEUGEN!

- => Erkenning in verschillende culturen
- => Wél mogelijk = verschillende termen

37

“In elke cultuur zijn er strikte rollen
en verwachtingen voor mannen
en vrouwen”

Feit!

- => Traditionele genderrollen en -verwachtingen
- => Afhankelijk van: tijd, plaats, sociale context

38

“Genderdiversiteit is een recent
fenomeen in de samenleving”

LEUGEN!

=> Altijd al aanwezig
=> NU: meer erkend én besproken

39

“LGBTQ+-personen hebben
dezelfde rechten en bescherming
als heteroseksuele personen in
alle landen”

Leugen!

=> Vervolging en discriminatie in sommige landen

40

“Culturele diversiteit leidt altijd tot
conflicten en verdeeldheid in de
samenleving”

LEUGEN!

=> Spanningen

=> MAAR! Verrijking (uitwisseling ideeën, tradities en perspectieven)

41

“Vrouwen verdienen over het
algemeen minder dan mannen
voor hetzelfde werk”

FEIT!

=> Genderkloof

42

“Cultuur en etniciteit zijn
synoniemen”

LEUGEN!

=> Gerelateerde termen

=> **Etniciteit** = gedeelde achtergrond/afkomst

=> **Cultuur** = gedeelde normen, waarden en tradities

43

Groepsopdracht

44

Stap 1: Kies!

Kies in groep 2 filmpjes uit deze lijst:

1. Like a girl
2. Emily in Paris
3. When a Frenchman calls an Indian call centre
4. Walk in fridge

45

Stap 2: Bekijk!

Bekijk de 2 filmpjes individueel en vul het werkblad in!

46

Stap 3: Bespreek!

Bespreek in groep wat jullie gezien hebben en vul het werkblad verder in!

47

Stap 4: Verbeeld!

Bedenk in groep een eigen voorbeeld van een stereotype of vooroordeel!
Vul het werkblad verder in.

Bereid de uitbeelding van jullie voorbeeld voor.

48

Toonmoment

49

Inclusiviteitsaudit

50

51

52

Bijlage 3: Verdiepingsfase - Groepsopdracht Stereotypen en vooroordelen: werkblaadje

Stereotypen en vooroordelen

Naam:	Groepsleden:
-------	--------------

Stap 1: Kies!

Kies in groep welke twee filmpjes jullie zullen bekijken en noteer jullie keuzes:

- 1
- 2

Stap 2: Bekijk!

Bekijk de filmpjes individueel en vul per filmpje onderstaande vragen in.

Filmpje 1: _____

- 1 Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?
- 2 Wat is het effect op het individu?
- 3 Is deze situatie herkenbaar? Waarom wel of niet?

Filmpje 2: _____

- 1 Over welk stereotype of vooroordeel gaat het?
- 2 Wat is het effect op het individu?

3 Is deze situatie herkenbaar? Waarom wel of niet?

Stap 3: Bespreek!

Bespreek in groep wat jullie hebben gezien en ingevuld (stap 2).

1

2

3

Stap 4: Verbeeld!

4.1. Bedenk in groep een eigen voorbeeld van een stereotype of vooroordeel gelinkt aan gender of cultuur.

Vul de onderstaande vragen in.

1 Welk stereotype of vooroordeel hebben jullie gekozen?

2 Beschrijf de situatie waarin dit stereotype of vooroordeel voorkomt.

3 Waarom hebben jullie voor dit voorbeeld gekozen?

4.2. Bereid een korte uitbeelding van deze situatie voor.

Bijlage 4: Evaluatiefase – Inclusiviteitsaudit: werkblaadje

Inclusiviteitsaudit

Naam:	Groepsleden:
-------	--------------

Stappenplan

Stap 1: Inleiding en Groepsvorming

Welkom bij de Inclusiviteitsaudit! Deze audit is ontworpen om jullie te helpen de inclusiviteit van onze school te evalueren en ideeën te genereren om deze te verbeteren. Laten we samenwerken om een omgeving te creëren waarin iedereen zich welkom en gewaardeerd voelt.

Stap 2: Evaluatie van de School

Beoordeel de school op basis van onderstaande stellingen (op de volgende bladzijde) door een cijfer van 1 tot 5 toe te kennen, waarbij 1 staat voor 'zeer slecht' en 5 voor 'zeer goed'. Neem de tijd om eerlijk te reflecteren op elke stelling.

Stap 3: Categorisering van Gebieden

Identificeer de gebieden met lage scores en categoriseer ze volgens de dimensies van de Eisenhower Matrix. Dit zal ons helpen te begrijpen welke aspecten van inclusiviteit onze aandacht het meest nodig hebben.

	Laag Impact	Hoog Impact
Laag Urgentie	<i>Minder kritiek</i>	<i>Minder dringend</i>
Hoog Urgentie	<i>Minder belangrijk, maar dringend</i>	<i>Belangrijk en dringend</i>

Stap 4: Identificatie van Dringende Aspecten

Selecteer de aspecten die hoog scoren op zowel urgentie als impact. Dit zijn de gebieden die we verder moeten onderzoeken en verbeteren.

Stap 5: Actieplan

Ontwikkel een actieplan voor de dringende en impactvolle aspecten. Denk na over concrete stappen die we kunnen nemen om positieve verandering teweeg te brengen.

Stap 6: Reflectie en Samenwerking

Reflecteer gezamenlijk op de evaluaties en actieplannen. Bespreek hoe we samen kunnen werken om onze school inclusiever te maken en een respectvolle omgeving te bevorderen.

Audit formulier

k respecteer en waardeer de culturele achtergronden en tradities van anderen.	1	2	3	4	5
k vermijd het gebruik van kwetsende of stereotiepe taal met betrekking tot culturele achtergronden.	1	2	3	4	5
k sta open voor het leren over verschillende culturen en ben bereid om mijn eigen perspectieven te heroverwegen.	1	2	3	4	5
k ben mij bewust van vooroordelen en stereotypen met betrekking tot gender en probeer deze te vermijden.	1	2	3	4	5
k respecteer de genderidentiteit en -expressie van anderen.	1	2	3	4	5
k ben actief betrokken bij activiteiten of initiatieven die gericht zijn op het bevorderen van inclusie en respect voor diversiteit op school.	1	2	3	4	5
k voel me comfortabel om me uit te spreken tegen discriminatie en ongelijkheid op basis van culturele achtergrond of gender.	1	2	3	4	5
k werk goed samen met mensen van verschillende culturele achtergronden en genderidentiteiten .	1	2	3	4	5
k ben bereid om actief bij te dragen aan het creëren van een inclusieve schoolomgeving voor iedereen.	1	2	3	4	5
Wordt er op school taal gebruikt die respectvol is tegenover verschillende culturen en achtergronden?	1	2	3	4	5
Worden verschillende culturen en perspectieven op een evenwichtige manier vertegenwoordigd in de lesmaterialen en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun culturele achtergrond?	1	2	3	4	5
Worden verschillende genderidentiteiten en -expressies vertegenwoordigd in het lesmateriaal en curriculum?	1	2	3	4	5
Voelen leerlingen zich veilig en gerespecteerd, ongeacht hun genderidentiteit of -expressie?	1	2	3	4	5
Zijn er op school genderneutrale toiletten en kleedkamers beschikbaar voor leerlingen die dit nodig hebben?	1	2	3	4	5

Worden leerlingen betrokken bij beslissingen die van invloed zijn op de schoolcultuur en -omgeving?	1	2	3	4	5
Worden er op school activiteiten georganiseerd die diversiteit vieren en inclusiviteit bevorderen?	1	2	3	4	5
Wordt er actief opgetreden tegen discriminatie en bestgedrag op basis van culturele achtergrond of genderidentiteit?	1	2	3	4	5

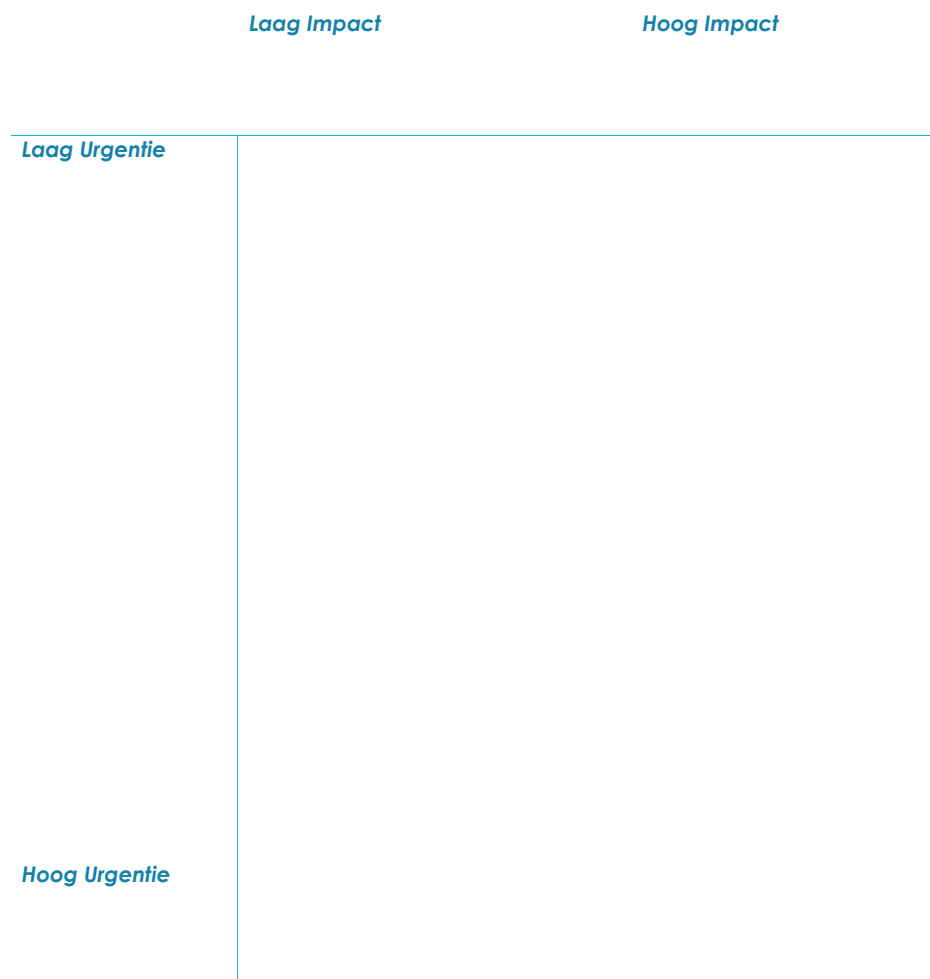
TOTAALSCORE =

Categoriseren

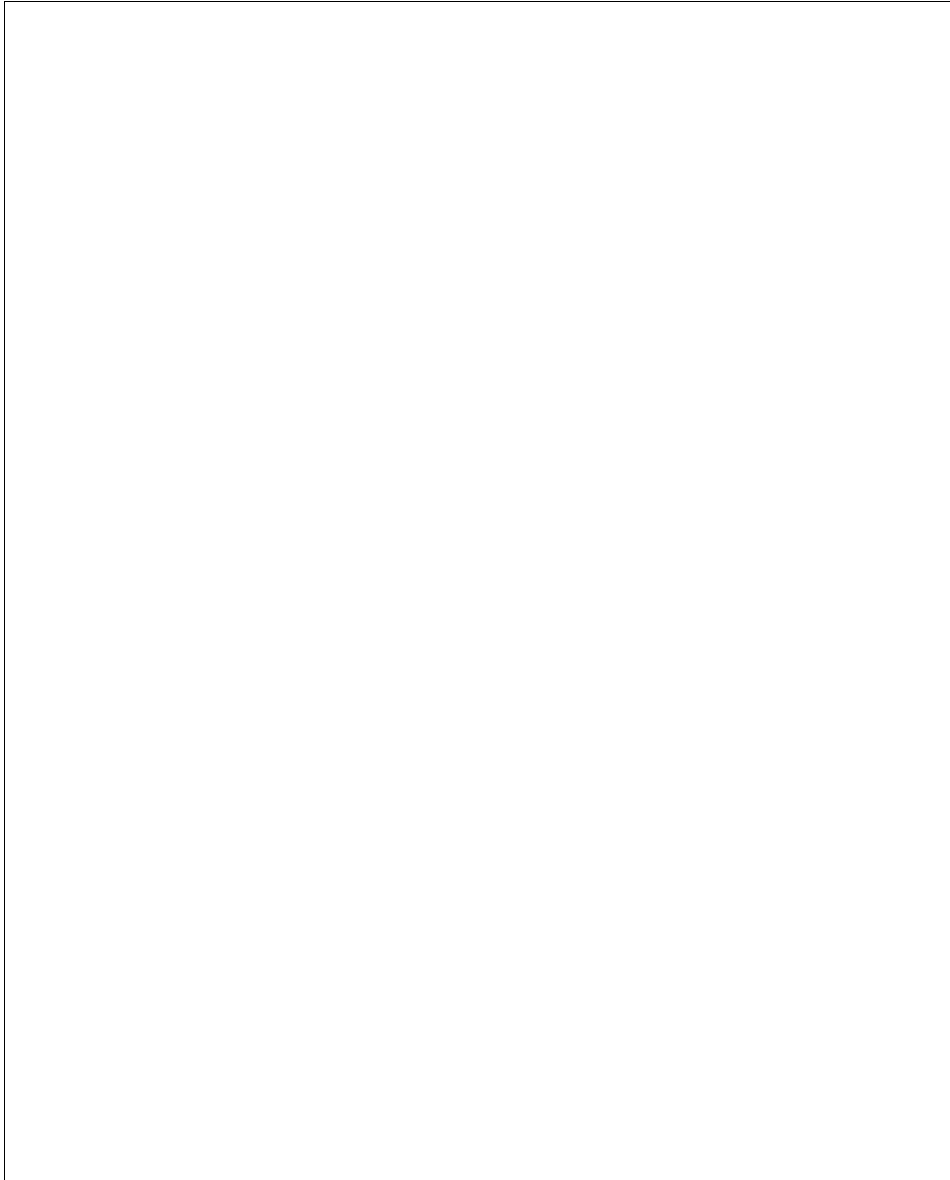
Welke stellingen scoorden lager dan 3?

⇒ Categoriseer in de Eisenhower Matrix

Actieplan

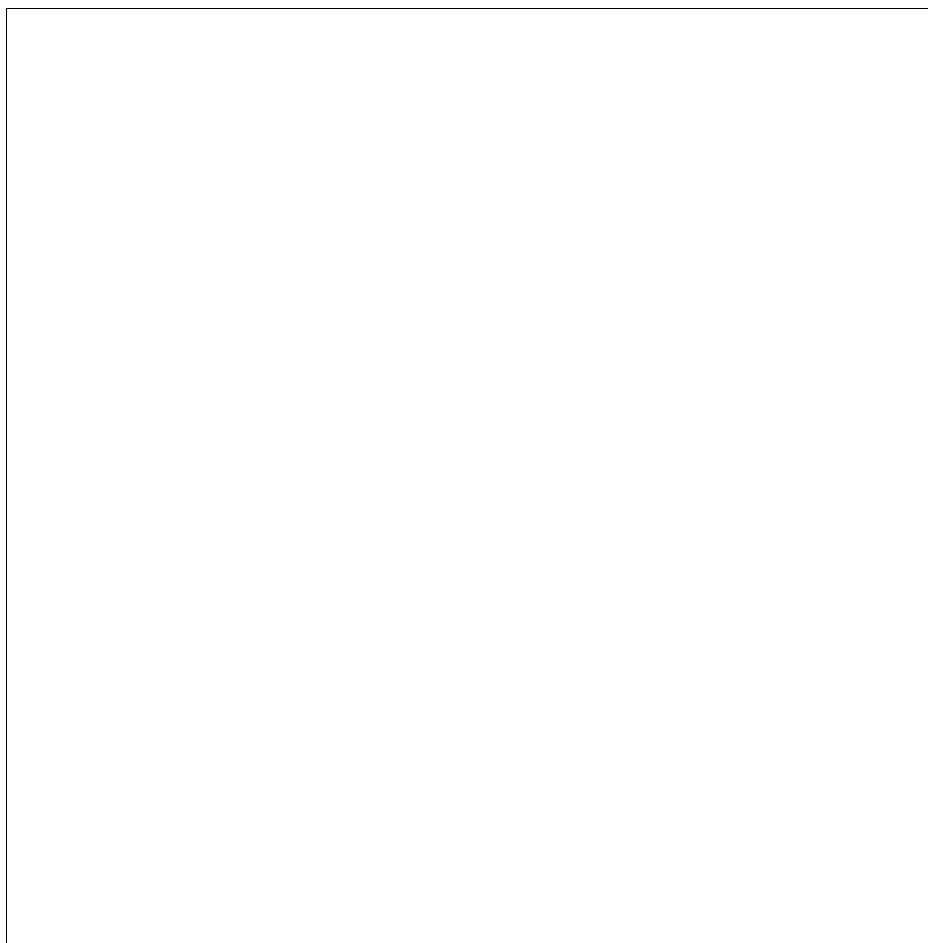
Stel een actieplan op voor de stellingen/gebieden die een hoge urgentie en hoge impact (kunnen) hebben.

Reflectie

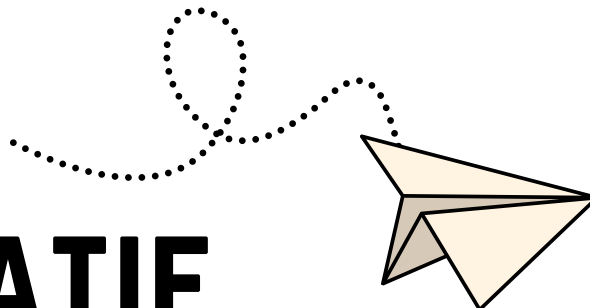
Reflecteer samen over de samenwerking, de problematieken en de gevonden oplossingen.

1. Wat waren enkele dingen die je verrasten tijdens de audit?
2. Welke delen van de school werden het beste beoordeeld en waarom denk je dat dat zo was?
3. Wat denk je dat we het meest moeten verbeteren op basis van de resultaten?
4. Hoe kunnen we samenwerken om deze verbeteringen te maken?
5. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat iedereen op school zich gehoord en betrokken voelt bij deze veranderingen?

3-2-1

EVALUATIE

Naam: .....

3 DINGEN DIE JE HEBT GELEERD

1. _____
_____
2. _____
_____
3. _____
_____

2 DINGEN WAAR JE MEER OVER WIL WETEN

1. _____
_____
2. _____
_____

1 VRAAG DIE JE NOG HEBT

1. _____
_____

BIBLIOGRAFIE

- About Migration* | International Organization for Migration. (z.d.). International Organization For Migration. <https://www.iom.int/about-migration>
- Actuales - Omgaan met racisme*. (z.d.). Studio Globo. <https://www.studioglobo.be/aanbod/actuales-omgaan-racisme>
- Adichie, C. N. & TED Talks. (2007, juli). *The danger of a single story* [Video]. TED Talks. https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story?
- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal Of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16. <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>
- Arias, S., Van Delden, A., & Rajalin, Lotta. (2018). Genderneutraal onderwijs. In F. C. W. Van Zwol-Riedeman (Red.), *Comenius College Hilversum*. <https://storage.knaw.nl/2022-11/EM-PWS-genderneutraal-onderwijs.pdf>
- Avaaz. (2017, 16 februari). *All that we share (NL)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=CyKzeBQB_Gw
- Baas Over Eigen Hoofd (BOEH!). (2024, 18 mei). *Al wat we delen* [Video]. Vimeo. <https://vimeo.com/449725763>
- biglebowskiwalter. (2008, 30 december). *Heineken - Walk in fridge* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=yIutgtzwhAc>
- Bryce, E., & Pappas, S. (2023, 1 februari). What's the difference between race and ethnicity? *livescience.com*. <https://www.livescience.com/difference-between-race-ethnicity.html>
- De Wilde, B. (2022, 24 augustus). *"Diversiteit is geen moeilijk thema op school"*. Klasse. <https://www.klasse.be/555184/diversiteit-school-klas/>
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 56(1), 5–18. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.1.5>
- Evans, T. (2023, 1 december). *Dragging up the Past: Britain's History of Cross-Dressing Heroes*. New Thinking. <https://www.newthinking.com/culture/dragging-up-the-past-britains-history-of-cross-dressing-heroes>
- Fiani, C. N., & Han, H. J. (2018). Navigating identity: Experiences of binary and non-binary transgender and gender non-conforming (TGNC) adults. *The International Journal Of Transgenderism*, 20(2–3), 181–194. <https://doi.org/10.1080/15532739.2018.1426074>
- Gallup, Inc. (2024, 13 maart). *Same-Sex Relations | Gallup Topic*. <https://news.gallup.com/topic/lgbt.aspx>
- Geldof, D., & Vanhaeren, R. (2023). *Superdivers Vlaanderen.: Geografie van een nieuwe realiteit*. (1ste editie). Asp - Academic And Scientific Publishers.

- Gender and Sexuality*. (2018, 28 september). World Atlas Of Global Issues. <https://espace-mondial-atlas.sciencespo.fr/en/topic-contrasts-and-inequalities/article-1A06-EN-gender-and-sexuality.html>
- GIDS - Gentse Inspiratiebank voor Diversiteit op School*. (z.d.). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/onderwijscentrum-gent/diversiteit-en-meertaligheid/gids-gentse-inspiratiebank-voor-diversiteit-op-school>
- Glassner, B., & Tajfel, H. (1985). Social Identity and Intergroup Relations. *Contemporary Sociology*, 14(4), 520. <https://doi.org/10.2307/2069233>
- Grenzen van vrije meningsuiting | Unia*. (z.d.). Unia. <https://www.unia.be/nl/actiedomeinen/media-en-internet/internet/wat-zijn-haatboodschappen#:~:text=In%20ons%20land%20kan%20je,je%20zegt%20of%20doet%20strafbaar.>
- Hoe maakt u mensen bewust van hun individuele referentiekaders? | FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed* vzw. (z.d.). <https://faro.be/kennis/diversiteitsbeleid/hoe-maakt-u-uw-organisatie-meerstemmiger/individuele-referentiekaders>
- Hoogeveen, P., & Winkels, J. (2011). *Het didactische werkvormenboek : variatie en differentiatie in de praktijk*. <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002056662>
- integratie-inburgering.be, Agentschap Integratie en Inburgering, Van Alstein, M., Viaene, J., Bisschops, B., Heremans, K., De Waele, M., Van Moer, K., Anthoni, A., & Wyns, C. (2023). *Maatschappelijke spanningen op school*. https://www.sint-niklaas.be/sites/portaal/files/2023-07/stappenplan_spanningen_op_school.pdf
- Languages, multilingualism, language rules | European Union*. (z.d.). European Union. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en
- Matheusen, F. (2018). *Van zondebok naar zebra: deep democracy: een nieuwe kijk op besluitvorming en conflicthantering*.
- Meaningful Impact. (2016, 8 oktober). *Always "Like a Girl" Super Bowl Commercial: #LikeAGirl* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=joRjb5WOmbM>
- Moontajska Productions. (2018, 25 mei). *When a Frenchman calls an Indian Call Center : The iRabbit* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DxxAwDHgQhE>
- Nws, V. (2021, 17 april). *Wij-zij-denken*. [vrtnws.be. https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/04/15/edubox-wij-zij-denken/](https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/04/15/edubox-wij-zij-denken/)
- Pereira, C., & Pereira, C. (2024, 23 april). Annual Review 2024 | ILGA-Europe. *ILGA-Europe | Safety, equality and freedom for LGBTI people in Europe & Central Asia*. <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2024/>
- Statbel. (2023, 8 juni). <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/loop-van-de-bevolking/migraties>
- Statistiek Vlaanderen. (z.d.). *Bevolking naar herkomst*. [www.vlaanderen.be. https://www.vlaanderen.be/https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolking-naar-herkomst](https://www.vlaanderen.be/https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolking-naar-herkomst)
- Still Watching Netflix. (2020, 19 oktober). *Emily Being Ridiculously American* 🇺🇸 | *Emily in Paris* | Netflix [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mfnU00cpr44>

- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. <https://ci.nii.ac.jp/ncid/BA03903101>
- The gender pay gap situation in the EU. (z.d.). European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en
- The Trevor Project. (z.d.). *2022 National Survey on LGBTQ Youth Mental Health*. <https://www.thetrevorproject.org/survey-2022/>
- The Williams Institute. (z.d.). <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/visualization/lgbt-stats/#density>
- Upworthy. (2016, 1 september). *A Class That Turned Around Kids' Assumptions of Gender Roles!* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=G3Aweo-74kY>
- Van Alstein, M. (2018). *Omggaan met controverse en polarisatie in de klas*.
- Van Hiel, A., & Roets, A. (2020). *Sociale psychologie*.
- Vooroordelen. (z.d.). [Video]. Anne Frank Website. <https://www.annefrank.org/nl/themas/vooroordelen-en-stereotypen/>
- Wan, G. (2006). Teaching Diversity and Tolerance in the Classroom: A Thematic Storybook Approach. *Education 3-13*, 127(1), 140–154. <https://eric.ed.gov/?id=EJ765813>
- Wat zijn stereotypen? | WAT WAT. (z.d.). <https://www.watwat.be/racisme/wat-zijn-stereotypen>
- Wef. (2019). Global Gender Gap Report 2020. *World Economic Forum*. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/930>
- What are the top 200 most spoken languages? (z.d.). Ethnologue (Free All). <https://www.ethnologue.com/insights/ethnologue200/>
- Zick, A. (2004). Cultural diversity: Its social psychology. *European Psychologist*, 9(3), 188–189. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.9.3.188>